

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК

МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПРАВО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Головний редактор д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін

Засновано у 2011 р.

ВИПУСК 19

Маріуполь
2020

УДК 34(05)

Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право
Збірник наукових праць
Видається 2 рази на рік
Заснований у 2011 р.

Затверджено до друку Вченою радою МДУ (протокол № 4 від 27.11.2019 р.)
Постановою президії Атестаційної колегії МОНУ від 14.05.2020 р. № 627
видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право»
внесено до Переліку наукових фахових видань України у галузі юридичних наук з
присвоєнням **категорії «Б»**.

Видання включено до міжнародної наукометричної бази даних “Index Copernicus International”
(Польща)

Доступ до наукометричної бази здійснюється за адресою:
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=27496>

«Вісник Маріупольського державного університету» можна знайти, скориставшись
формою пошуку зверху сторінки за індексом ISSN.

Редакційна колегія серії:

Головний редактор – д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін
Відповідальний секретар – старший викладач В. І. Темирова-Хмикіна
Відповідальний за англomовний супровід: старший викладач М. Г. Стьопін.

Члени редакційної колегії: д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін, д.ю.н., проф. М. О. Баймуратов,
д.ю.н., проф. І. Ф. Хараберюш, д.ю.н., проф. В. І. Теремецький,
д.ю.н., проф. В. О. Рядінська, д.ю.н., доц. В. В. Волік,
к.ю.н., доц. С. В. Книш, к.ю.н., доц. Є. М. Черних.

Іноземні члени редакційної колегії: Ph.D. (Law) Катаріна Брокова (Словацька Республіка),
Ph.D. (Law) Томас Пападопулос (Республіка Кіпр),
Sc.D. (Law), Sc.D. (History) Спиридон Флогітіс (Грецька Республіка).

Засновник Маріупольський державний університет
87548, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129а
тел.: (0629) 53 22 52, e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net
офіційний сайт видання: www.visnyk-pravo.mdu.in.ua

Видавець «Редакційно-видавничий відділ МДУ»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №4930 від 07.07.2015.
Тираж 100 примірників.
Замовлення № 076/19

ISSN 2518-1319 (Online)
ISSN 2226-3047 (Print)

© Маріупольський державний університет, 2020
© Автори статей, перекладачі, 2020

UDC 34(05)

Bulletin of Mariupol State University. Series: Law
Collection of research papers
Issued twice a year
Founded in 2011

The publication is authorized by the Scientific Council of Mariupol State University
(Record 4, dated of November 27, 2019)

According to the Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine (Decree 627, dated 14.05.2020) «The Bulletin of Mariupol State University. Series: Law» has been included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine in the field of Law and is conferred with the category “B”.

The journal has been registered in the international scientific journal database
«Index Copernicus International» (Poland)

Access the international scientific journal database is at:
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=27496>
«Bulletin of Mariupol State University» can be found can be found by using the search form at the top
of the page via index ISSN.

The Editorial Board of the Series:

Editor: Sc. D. (Law), Professor M. Shelukhin

Executive Secretary: Senior Lecturer V. Temyrova-Khmykina

Editor of english texts: Senior Lecturer M. Stopin.

Members of the Editorial Board: Sc. D. (Law), Professor M. Shelukhin, Sc. D. (Law), Professor M. Baimuratov, Sc. D. (Law), Professor I. Kharaberiush, , Sc. D. (Law), Professor V. Teremetskyi, Sc. D. (Law), Professor V. Riadinska, Sc. D. (Law), Associate Professor V. Volik, Ph. D. (Law), Associate Professor S. Knysh, Ph. D. (Law), Associate Professor Y. Chernykh.

Foreign Experts: Ph.D. (Law) K. Brockova (Slovak Republic),
Ph.D. (Law) T. Papadopoulos (Republic of Cyprus),
Sc.D. (Law), Sc.D. (History), Professor S. Flogaitis (Hellenic Republic).

Founded by Mariupol State University
129a Budivelnykiv Ave., Mariupol, 87548
Tel.: (0629) 53-22-52, e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net
official website of publication: www.visnyk-pravo.mdu.in.ua
Publisher «Editing and Publishing Department of the Mariupol State University»
Certificate of inclusion in the State Register of publishing
DC № 4930 from 07.07.2015.
Edition: 100 copies. Order: 076/19

ЗМІСТ

Беспалова О.В. МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	8
Бочков П.В. ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗЕМЛЮ.....	13
Лісовий О.О. ПРАВОВА ПРИРОДА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ПРОВЕДЕННІ НСРД, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ.....	20
Попов А.А., Туз Ю.О. ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: НЕДОЛІКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	28
Рядінська В. О., Руденко Л. ПЕРЕВАГИ, ПЛІЙГИ, ПОСЛУГИ ЯК ПРЕДМЕТИ ПОДАРУНКУ (НОВЕЛИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ).....	34
Хараберюш І.Ф. СПЕЦІАЛЬНА ТЕХНІКА В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	41
Шелухин Н.Л., Любчик О.А. ПРО КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ЗАКОНУ, АБО ЧИ МОЖУТЬ УКРАЇНЦІ ЛІКУВАТИСЬ?.....	50

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ЛЬВОВОЇ ЄЛИЗАВЕТИ «ГЛОБАЛЬНИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ДО ФОРМУВАННЯ» (Т. Л. Сироїд).....	106
РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ДОЦЕНТА КАФЕДРИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН ІНСТИТУТУ СЗР УКРАЇНИ, КАНДИДАТА ЮРИДИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТА ПРОЩАЄВА В.В. НА ТЕМУ «РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ ЯК ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ» (О. М. Головка).....	108
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	111
РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОГО ВИДАННЯ «ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ».	

СЕРІЯ: ПРАВО».....113

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ В
ЗБІРНИКУ НАУКОВИХ ПРАЦЬ116

CONTENTS

Bespalova O. PLACE OF ENVIRONMENTAL SECURITY IN THE SYSTEM OF VALUABLE ORIENTATIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	8
Bochkov P. ON THE RIGHT OF OWNERSHIP OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS TO LAND.....	13
Lisovyi O. LEGAL NATURE OF RESTRICTION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS WHEN CONDUCTING NSDCS RELATED TO THE USE OF TECHNICAL MEANS	20
Popov A, Tuz Y. EXTERNAL LABOUR MIGRATION: LACKS OF UKRAINIAN LEGAL ADJUSTING.....	28
Riadinska V., Rudenko L. ADVANTAGES, BENEFITS, SERVICES AS GIFT ITEMS (NOVELS OF THE ANTI- CORRUPTION LEGISLATION OF UKRAINE).....	34
Kharaberiush I. SPECIAL EQUIPMENT IN ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES.....	41
Shelukhin N., Lyubchik O. ON THE CONSTITUTIONALITY OF THE LAW, OR WHAT CAN UKRAINIANS TREAT?.....	50

SCIENTIFIC LIFE

REVIEW ON THE MONOGRAPH OF YELYZAVETA LVOVA «GLOBAL CONSTITUTIONALISM: THEORETICAL APPROACHES AND LAW FORMING CHALLENGES» (Syroid T.).....	106
REVIEW OF THE MONOGRAPH OF ASSOCIATE PROFESSOR OF SOCIO- POLITICAL AND LAW DISCIPLINES OF THE EDUCATIONAL INSTITUTE OF FOREIGN INTELLIGENCE SERVICE OF UKRAINE, PHD IN LAWS, ASSOCIATE PROFESSOR PROSHCHAEV V.V. ENTITLED «RECONNAISSANCE ELEMENTS AS INSTRUMENTS OF STATE POWER: THEORY AND METHODOLOGY» (Holovko O.).....	108
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	111

EDITORIAL POLICY OF SCIENTIFIC JOURNAL «BULLETIN OF MARIUPOL STATE
UNIVERSITY. SERIES: LAW».....113

REQUIREMENTS FOR THE SCIENTIFIC PAPERS FOR PUBLICATION IN THE
COLLECTED WORKS116

УДК 341.29:502.13-049.5

О. В. Беспалова

МІСЦЕ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті проведено історичний екскурс порядку формування концепції сталого розвитку, яка сьогодні є одним з пріоритетних напрямів наукових досліджень. Акцентовано увагу на екологічній складовій концепції сталого розвитку. Запропоновано авторську періодизацію формування ідеї сталого розвитку та екологічної безпеки в її рамках.

Визначено місце екологічної безпеки в системі ціннісних орієнтирів сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна безпека, довкілля, концепція сталого розвитку, Організація Об'єднаних Націй, глобалізація, міжнародна безпека.

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-8-13

Постановка проблеми та її зв'язок з із важливими науковими та практичними завданнями. Вже загальноприйнятим є той факт, що необхідною умовою розвитку будь-якого успішного суспільства виступає, зокрема, якісне правове регулювання охорони довкілля і використання природних ресурсів, закріплення поняття екологічної безпеки та шляхів її підтримання на регіональному та державному рівнях. При цьому, саме поняття екологічної безпеки як у міжнародних, так і в національних правових актах коригується час від часу з огляду на значну кількість політичних, економічних, соціальних факторів, які постійно змінюються.

До того ж, важливий вплив на сучасне формулювання поняття екологічної безпеки здійснили глобалізаційні процеси та прогресивні ідеї концепції сталого розвитку, котра вважається її прихильниками найперспективнішою ідеологією ХХІ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання забезпечення та підтримання екологічної безпеки займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені-адміністративісти, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Л.Р. Біла, В.Т. Білоус, І.П. Голосніченко, В.Л. Грохольський, Л.О. Ємець, Л.П. Коваленко, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, В.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, В.І. Курило, Д.М. Лук'янець, О.І. Остапенко, А.Е. Омаров, Ю.С. Шемшученко, М.В. Шульга та ін. Серед вчених, які займалися цією проблематикою в рамках екологічного права, можна назвати В.І. Андрейцеву, Г.І. Балюка, А.П. Гетьмана, О.М. Хімич та ін.

Водночас у більшості сучасних наукових праць окреслена тема висвітлюється фрагментарно, відсутнє ґрунтовне дослідження причин та історичних передумов формулювання поняття екологічної безпеки в рамках концепції сталого розвитку, її місце серед ціннісних орієнтирів сталого розвитку.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку процесів формування концепції сталого розвитку та екологічної безпеки, визначення місця екологічної безпеки серед імперативів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Формування та вкладення у концепцію сталого розвитку сучасного значення, а саме, екологічної, економічної та соціальної складових, пройшло певний шлях, який пропонуємо поділити на декілька періодів:

1) з 1945 року по 1969 рік - період, який включає створення Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН), підписання перших знакових міжнародних угод та конвенцій нового світу, що стосуються захисту навколишнього природного середовища як основного елементу майбутньої концепції сталого розвитку, та проведення наукових міжнародних конференцій, які піднімали проблемні питання використання природних ресурсів.

Перш за все необхідно відзначити, що саме Статут ООН прийнятий 26.07.1945 року, закладає перші цеглини концепції сталого розвитку, що підтверджується статтею 55: «з метою створення умов стабільності та благополуччя, необхідних для мирних та дружніх відносин між націями ООН сприяє підвищенню рівня життя, повної зайнятості населення та умовам економічного та соціального прогресу та розвитку» [1]. В даному випадку поняття «розвиток» мав саме економічний та соціальний підтекст через наслідки Другої Світової війни. І вже коли держави почали оговтуватись від тих наслідків, стало зрозуміло, що між економічним зростанням, захистом навколишнього середовища та правами людини на мир та добробут повинен бути встановлений тісний взаємозв'язок.

В цьому періоді слід відмітити створення 16 листопада 1945 року спеціалізованої установи ООН з питань освіти, науки та культури - ЮНЕСКО, яке було досить далекоглядною подією в напрямку формування екологічної основи концепції сталого розвитку.

Під егідою ООН в кінці 1940-х років було організовано та проведено декілька міжнародних заходів у сфері екології та охорони навколишнього природного середовища. Так, 5 жовтня 1948 року у м. Фонтенбло (Франція) була проведена засновницька асамблея Міжнародного союзу охорони природи [2] (сьогодні має назву Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів, далі - МСОП), основною метою створення якої є проведення діяльності по наданню допомоги співтовариствам (країнам, урядовим та неурядовим організаціям) по впровадженню екологічно чистих методів використання природних ресурсів та збереженню біорізноманіття.

Наступного року з 22 по 29 серпня 1949 року була проведена перша Міжнародна науково-технічна конференція з охорони природи (Лейк-Саксес, м. Нью-Йорк, Сполучені Штати Америки), яка зібрала більш ніж 700 учасників з 48 країн та визначила метою зібрання проблему нераціонального використання природних ресурсів. Конференція носила рекомендаційний характер.

Серед міжнародних актів, які регулювали питання охорони навколишнього природного середовища, прийнятих у цей період можна відмітити Міжнародну конвенцію щодо запобігання забрудненню моря нафтою (1954 рік), Женевську конвенцію про відкрите море (1958 рік), Договір про Антарктику (1959 рік), Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи» (1962 рік), Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, у космічному просторі та під водою (1963 рік), Міжнародну конвенцію щодо втручання у відкритому морі у випадку аварій, які призводять до забруднення нафтою (1969 рік).

2) з 1970 р. по 1979 р. - період усвідомлення наслідків впливу людства на природні ресурси. В цей період стали формуватись перші теоретичні концепції щодо попередження загроз довкіллю, і при цьому, джерелом загроз стала визнаватись діяльність або бездіяльність людини та держави, а не сили природи. Вектор міжнародної суспільної думки змістився на екологоорієнтовну економіку, яка б не руйнувала довкілля.

Цей період характеризується запровадженням в науковий обіг поняття «sustainable development», якому відповідає українське поняття «сталий розвиток».

Появу його пов'язують з діяльністю Римського клубу, заснованого в 1968 році, оскільки саме в їхніх доповідях вперше піднімалися питання обмеженості природних ресурсів, зростання популяції, економічного розвитку та екологічних проблем ХХ століття. Перший доклад клубу - це проект Д. Медоуза «Межі зростання» датований 1972 роком, що містить модель зростання людської популяції та пов'язаного з цим поступового вичерпання природних ресурсів [3].

Знаковими подіями цього періоду стали Стокгольмська конференція (05-16.07.1972 рік), на якій було прийнято Декларацію з проблем навколишнього середовища людини (19 принципів декларації відносяться до сфери охорони довкілля); підписання Конвенції про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів (1972 рік), Міжнародної конвенції щодо запобігання забрудненню з суден (1973 рік); прийняття на хвилі проблеми ядерного роззброєння Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1978 рік); проведення першої Всесвітньої кліматичної конференції (12.02-23.02. 1979 рік), створення Всесвітньої кліматичної програми.

3) 1980 - 1992 роки - третій етап, який можна охарактеризувати сильними глобалістськими настроями в процесі формування концепції сталого розвитку. Кожна доповідь і конференція містить головну думку про те, що боротьба зі змінами клімату і сталий розвиток можливі тільки в загально-планетарному масштабі. До того ж в цей період екологічна безпека була офіційно визнана складовою міжнародної безпеки, що вивело екологічні дослідження на новий рівень, пов'язано екологічні наслідки антропогенного впливу людини на довкілля з економіками країн.

Визначними подіями цього періоду стали: прийняття Всесвітньої Хартії природи (1982 рік); проголошення Всеохоплюючої системи міжнародного миру та безпеки (1986 рік) та доповнення до неї від 1987 року (перше визнання охорони довкілля невід'ємною частиною міжнародної безпеки); підготовка та публікація доповіді «Наше спільне майбутнє (1987 рік), підписання Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу (1980 рік), Конвенції про охорону озонного шару (1985 рік), Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 рік); проведення наради Політичного консультативного комітету держав-учасниць Варшавського договору «Наслідки гонки озброєнь для навколишнього середовища й інші аспекти екологічної безпеки» (1988 рік).

4) Період з 1992 року по сучасність. Цей період характеризується остаточним формуванням концепції сталого розвитку, її основних цілей, виходом на передній план екологічної безпеки вже як складової міжнародної безпеки, проведенням ряду міжнародних конференцій безпосередньо з метою обговорення проблем сталого розвитку, підписанням Кіотського протоколу, який породив безліч наукових та політичних дискусій, а також, проголошенням безпрецедентної надзвичайної кліматичної ситуації планетарного масштабу.

Цей етап ознаменовано такими масштабними конференціями як Конференція з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро (03-14.06.1992 рік), Саміт тисячоліття ООН (06-08.09.2000 рік), Всесвітній саміт зі сталого розвитку (26.08.-04.09.2002 року), Конференція ООН зі сталого розвитку Ріо+20 (м. Ріо-де-Жанейро, 20-22.06.2012 рік), Саміти ООН зі сталого розвитку (вересень 2015 рік, жовтень 2019 рік), Саміт «Великої вісімки» (серпень 2019 рік),

Проводячи аналіз становлення концепції сталого розвитку неможливо не вказати на сутність самих цілей, які мають наступний вигляд (прийняті на Саміті ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року):

1. подолання бідності;

2. викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, заохочення раціонального ведення сільського господарства;
3. забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку;
4. забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх;
5. забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток;
6. забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією;
7. забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії;
8. сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх;
9. створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;
10. скорочення нерівності всередині країн і між ними;
11. забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів;
12. забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва;
13. вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками;
14. збереження та стале використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;
15. захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і зупинення втрати біорізноманіття;
16. сприяння розбудові миролюбного і всеохоплюючого суспільства задля сталого розвитку, забезпечення всім доступу до правосуддя і створення ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій на всіх рівнях;
17. зміцнення засобів реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізація його діяльності [4].

Як можна побачити, цілі сталого розвитку мають глобальний характер, торкаючись як всіх сфер діяльності людини, так і всього оточуючого її світу, навколишнього природного середовища, охороні якого прямо чи опосередковано присвячено 7 цілей сталого розвитку.

Висновки. Аналізуючи історичні передумови формування концепції сталого розвитку, міжнародні документи, які лягли в її основу, можна відмітити, що концепція сталого розвитку має в своїй основі три так звані «стовпи»:

- екологічний, як головна причина занепокоєності світової спільноти за своє майбутнє,

- економічний, як поштовх до розвитку світового господарства за мінімальної шкоди довкіллю, та соціальний, як прагнення сучасного суспільства до встановлення справедливості у всіх її видах та формування у людей розуміння раціонального альтруїзму.

Екологічний елемент концепції сталого розвитку виражається насамперед в створенні таких умов, при яких, зокрема, забезпечуються права людини та громадянина на безпечне життя та чисте довкілля, на забезпечення та підтримання екологічної

безпеки як складової міжнародної (глобальної) та національної безпеки. Концепцію сталого розвитку покладено в основу екологічних політик багатьох країн світу, однак маючи свої особливості країни по-різному їх реалізують. Тому, визначення місця та ролі міжнародних, державних та недержавних суб'єктів правового регулювання суспільних відносин у сфері підтримання екологічної безпеки в розрізі концепції сталого розвитку, аналіз національної та зарубіжної нормативно-правової бази щодо підтримання екологічної безпеки стане основними напрямками подальших досліджень в цьому напрямку.

Список використаної літератури

1. Устав Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : редакція від 16.09.2005. - Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 24.09.2019). ; Ustav Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu [Elektronnyi resurs] : redaktsiia vid 16.09.2005. - Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (data zvernennia 24.09.2019).

2. The International Union for Conservation of Nature (IUCN) [Electronic resource] : web site. - Mode of access : <https://www.iucn.org/about> (accessed 17.03.2020)

3. The limits to growth : a report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind [Electronic resource] / D. H Meadows; et al. - New York : Universe Books, 1972. - 206 p. - Mode of access : <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf> (accessed 17.03.2020).

4. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.15р. №A/RES/70/1. - Режим доступу : <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1> (дата звернення 17.03.2020). ; Peretvorenna nashoho svitu: Poriadok denniy u sferi staloho rozvytku do 2030 roku [Elektronnyi resurs] : Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON vid 25.09.15r. №A/RES/70/1. - Rezhym dostupu : <https://undocs.org/ru/A/RES/70/1> (data zvernennia 17.03.2020).

O.V. Bespalova

PLACE OF ENVIRONMENTAL SECURITY IN THE SYSTEM OF VALUABLE ORIENTATIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article gives a historical excursion of the order of forming the concept of sustainable development. It is determined that the concept of sustainable development is one of the priority areas of scientific research. Emphasis is placed on the environmental component of the sustainable development concept.

The author offers the author's periodization of the idea of sustainable development and environmental safety within its framework. It has been determined that the formulation of ecological security has gone some way from the beginning of understanding the importance of environmental problems and environmental protection to the recognition of ecological security as a component of international and national security.

The main international documents in the field of environmental safety are outlined. The main international conferences that laid the foundation for the concept of environmental safety were identified.

The place of ecological safety as an integral part of the concept of sustainable development is defined.

Keywords: *environmental security, environment, sustainable development concept, United Nations, globalization, international security.*

Стаття надійшла до редакції 15.04.2020 р.

УДК 346.2:2-78]:349.412

П. В. Бочков

ПРО ПРАВО ВЛАСНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ НА ЗЕМЛЮ

Коли йдеться про господарські відносини за участю релігійних організацій, то майнове питання є центральним у побудові цих відносин, оскільки для одержання статусу юридичної особи суб'єкт має володіти певною майновою базою. Правовий режим майна релігійних організацій визначає не тільки вимоги до статусу майна (тобто до об'єкта), а й обумовлює регламентацію господарської компетенції суб'єкта, що володіє цим майном.

Серед учених-юристів спори про право власності на релігійні організації тривають саме тому, що центральне місце в системі майнових прав займає право власності, яке є основоположним серед інших майнових прав. Усі інші права (право господарського відання, право довічної успадкованої власності на землю тощо) є похідними від нього й мають обмежені майнові права.

Господарські відносини як предмет регулювання складається лише з двох елементів – організаційного та майнового. Майнові питання, пов'язані з майном будь-яких релігійних організацій, традиційно залишаються одними з найважливіших для юридичного розуміння, хоча і мають вирішальне значення, оскільки реалізація права на свободу совісті передбачає наявність певної майнової бази. Питання власності на релігійну власність безпосередньо пов'язані з природним правом кожної людини на свободу совісті, яке знайшло своє законодавче вираження як на міжнародно-правовому рівні, так і в нормах внутрішнього законодавства.

Вітчизняний законодавець вважає, що релігійні організації це такі самі некомерційні організації, як і, наприклад, благодійні організації, а значить, їх можна вивчити, розглянувши без урахування специфіки внутрішніх організаційних та організаційно-майнових зв'язків у відриві від положень канонічного права, а це спричиняє виникнення багатьох спірних питань, що стосуються господарської діяльності релігійних організацій.

Чинне законодавство не дозволяє однозначно визначити, до якої форми власності слід віднести власність релігійних організацій, оскільки в чинних законодавчих актах відсутня чітка кваліфікація такої форми власності, як власність батьків. На нашу думку, майно релігійних організацій слід кваліфікувати як іншу форму власності – як власність релігійних організацій, а не як приватну або колективну, оскільки релігійні організації мають специфічний, відмінний від громадських організацій, принцип організаційної структури, порядок прийняття рішень з управління майном і т. ін.

Ключові слова: *господарські відносини за участю релігійних організацій, майнові відносини за участю релігійних організацій, власність релігійних організацій, право релігійних організацій на землю, форма власності релігійних організацій.*

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-13-20

Постановка проблеми. Майнові питання, пов'язані з власністю будь-яких релігійних організацій (далі РО), традиційно залишаються чи не найскладнішими для юридичного осмислення, хоча й мають найважливіше значення, оскільки реалізація права на свободу совісті передбачає наявність певної майнової бази. Питання власності на культове майно безпосередньо пов'язані з природним правом кожної людини на свободу совісті, що знайшло своє законодавче вираження як на міжнародно-правовому рівні, так і в нормах внутрішнього законодавства.

Право власності РО та його суб'єктний склад не знайшов достатнього висвітлення у вітчизняних наукових дослідженнях. Складність аналізу майнового режиму релігійної сфери визначається необхідністю звернення одночасно до актів законодавства і до канонічних норм, що містяться в статутах РО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми. Визначенню режиму правового майна багато уваги було приділено в дослідженнях сучасних цивілістів Н.П. Астахова, Е.Г. Полонського, Ю.С. Цимермана, В.С. Щербини та ін. Але в контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять роботи С.З. Михайліна, І.В. Єршової, З.М. Заменгоф, Г.В. Пронської, В.В. Хахуліна, С.М. Грудницької, Н.О. Бардашевич, О.П. Загнітка та ін. Ці дослідники зазначають, що правовий режим визначає не лише вимоги до статусу майна (тобто до об'єкта), а й обумовлює регламентацію господарської компетенції суб'єкта, який володіє цим майном. Однак належного висвітлення в перерахованих вище роботах не одержали питання, пов'язані з визначенням форми власності РО і у зв'язку з цим права власності на землю РО.

Формування цілей статті. У пропонованій статті спробуємо проаналізувати ситуацію щодо власності РО на землю в руслі більш загальних проблем, пов'язаних із визначенням форми власності РО в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із найбільш спірних у вітчизняному законодавстві є питання про право власності РО на землю. Незважаючи на відомі розходження в майнових режимах РО протягом всього періоду історії їх розвитку найбільш революційні зміни у цій сфері відбулися в ХІХ ст.

Звертаємо увагу на той факт, що територія сучасної України в історичній ретроспективі не була єдиною. Для нашого дослідження цей момент є особливо значущим, оскільки правові традиції на територіях з різним історичним минулим істотно відрізняються. В рамках інститутної теорії рівні можливості суб'єктів права власності отримали як Церква, так і її окремі структурні одиниці. Ці можливості набули подальшого закріплення в цивільному законодавстві Російської імперії. При цьому межі права релігійної власності були значно розширені. Як зазначають дослідники, суб'єктами права власності на майно крім Православної Церкви були також «епархіальні начальства (нинішні єпархії), монастирі й церкви (нинішні парафії)» [1, с.359].

Про території, що були частиною Австро-Угорщини, на жаль, матеріалів набагато менше. Очевидно, такий стан справ можна пояснити правовим становищем Української греко-католицької церкви в Речі Посполитій та Австрійській імперії, де греко-католицьке духовенство (на відміну від римо-католицького кліру) до владних функцій ніколи не допускали. Однак в Австрії (з часом Австро-Угорщині) політика щодо УГКЦ дещо змінилася під впливом освіченого абсолютизму. Так, Марія Терезія заборонила примушувати греко-католиків до переходу в латинський обряд, а її син Іосиф II зрівняв у правах усі церкви імперії.

Прийняті закони не поліпшили матеріального становища священнослужителів УГКЦ і де-факто не зрівняли в правах римо- і греко-католиків. Основна маса священників балансувала на межі виживання, хоча прийняті закони дещо полегшили становище сільських священників, надавши їм деякі привілеї [2, с.318]. Не менш цікавою в руслі нашого дослідження є робота О.Г. Бачинського «церковне право», в якій знаходимо «постанови до управління зовнішніх правових відносин Католицької церкви в Австрії» (Закон від 7 травня 1874 р.). У цьому документі йдеться про те, що діяльність усіх РО здійснюється на підставі «зовнішніх», тобто державних приписів. Причому вчений-церковник навіть не коментує положення, а сухо цитує їх зміст, що вказує на те, що йдеться про норми, які не підлягають обговоренню і є обов'язковими до виконання. Так, наприклад, у параграфі 60 VIII розділу Закону зазначено: «Влада урядова повинна стежити за тим, щоб влада церковна не переступала свого кола компетенції і щоб виконувала приписи зовнішнього закону, рівно як розпорядження влади державної на підставі цього Закону (...) з цією метою може влада накладати страти грошові (...) рівно як уживати усіляких примусових засобів, дозволених законом» [3, с.426]. Австрійська влада активно втручалася навіть у ті питання, які формально мали б перебувати в компетенції УГКЦ. Неодноразово в Законі підкреслюється, що облік надходжень від релігійної діяльності та супутніх витрат повинен здійснюватися виключно на основі австрійського цивільного законодавства, з використанням встановлених форм і бланків звітності.

Післяреволюційні події і подальша історія становлення СРСР засвідчують націоналізацію всієї землі, в тому числі церковної і монастирської, шляхом обернення її на всенародне надбання й користування всіх трудящих на ній. Те саме стосувалося й інших об'єктів, що належать церкві і входять в її структуру організацій.

Подальше регулювання майнових відносин у релігійній сфері пов'язують із прийняттям Помісним собором у 1945 р. Положення про управління Російської православної церкви [4, с.133]. У Положенні (п. 41) було передбачено право парафіяльних «общин вносити потрібні суми на утримання єпархіального архієрея та його управління, а також на загальноцерковні потреби: на патріарше управління і на утримання духовних навчальних закладів при патріархові» [5, с.201]. Між тем церковні будівлі залишались у державній, тобто загальнонародній власності.

Пізніше закон, що позбавляв РО права володіння власністю, був скасований. Радянським урядом надано органам релігійних культів обмежені права юридичної особи та можливість придбання транспортних засобів, виробництва начиння і предметів релігійного культу, продажу їх товариствам віруючих, оренди, будівництва та купівлі у власність будівель (крім молитовних будівель і будинків). Такі дії здійснювалися лише з санкції Ради у справах релігійних культів.

Сьогодні вітчизняний законодавець то відносить РО до громадських організацій, то до приватних власників, то до колективних власників. Виникає відчуття, що законодавець, надавши РО статус юридичної особи, за будь-яку ціну намагається позбавити ці організації права власності на землю, хоча реституція майна (згідно з усіма загальноєвропейськими документами) передбачає і повернення експропрійованих радянською владою земель, що перебували у власності РО. На жаль, наше законодавство в цьому відношенні не назвеш послідовним, як, наприклад, законодавства прибалтійських республік, які повернули не тільки будівлі, а й земельні ділянки, що належали РО до 1940 року.

Якщо власність РО віднести до приватної власності, то згідно зі ст.325 ЦК України законом може бути встановлено лише «обмеження розміру земельної ділянки, яка може бути у власності фізичної та юридичної особи», а ніяк не заборона на право

володіння. Тобто, виходячи з цієї норми ЦК України РО можуть як юридичні особи мати у власності землю. Але згідно із Земельним кодексом України РО права власності на землю не мають (Позицію Державного комітету України з земельних ресурсів було викладено в Листі № 14-11-11/2704 від 29 квітня 2003 р.).

У ст. 19 Земельного кодексу України зазначено, що всі землі в межах території України за основним цільовим призначенням поділяються на дев'ять самостійних категорій, а саме: на землі житлової та громадської забудови, сільськогосподарського, природно-заповідного, рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного призначення, землі лісового та водного фондів, землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони.

Відповідно до класифікації земель чинної Інструкції щодо заповнення державної статистичної звітності з кількісного обліку земель, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 5 листопада 1998 р. № 377, зареєстрованої Міністерством юстиції України 14 грудня 1998 р. № 788/3228, РО віднесено до «інших громадських організацій» (шифр рядка 47), а це, зокрема, зареєстровані РО – православні, греко-католицькі, протестантські, іудейські, мусульманські та інші РО, крім підсобних господарств РО, у тому числі господарств монастирів.

Згідно зі ст. 38 Земельного кодексу України до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування. Отже, земельні ділянки, на яких розміщені культові споруди РО, належать до земель житлової та громадської забудови. Але як у такому разі бути, якщо культові споруди розміщені на тих землях, які належать до категорії земель історико-культурного, природно-заповідного, рекреаційного, оздоровчого призначення. Виникає нагальна потреба у виділенні ще однієї категорії земель – земель, на яких розміщені культові об'єкти (саме так, а не земель, на яких розміщені РО).

У ч.1 ст. 82 Земельного кодексу України зазначено, що юридичні особи України (засновані громадянами України або юридичними особами України) можуть набувати право власності на земельні ділянки для здійснення підприємницької діяльності у разі придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни, інших цивільно-правових угод; внесення земельних ділянок засновниками до статутного фонду, прийняття спадщини; виникнення інших підстав, передбачених законом.

Згідно зі ст. 92 Земельного кодексу України право постійного користування земельною ділянкою із земель державної та комунальної власності набувають лише підприємства, установи та організації, що належать до державної або комунальної власності. А де ж право постійного користування земельною ділянкою із земель інших форм власності, адже в Конституції зазначено, що всі форми власності рівні, і в Україні крім державної та комунальної існують ще приватна та суспільна власність, причому приватна поділена на власність громадян та юридичних осіб.

Підприємство – це самостійний статутний суб'єкт господарювання, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну та комерційну діяльність з метою отримання відповідного прибутку (ст.1 Закону України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ). Поняття «комунальне підприємство» визначено у ст.2 цього Закону, згідно з якою комунальним підприємством є підприємство, засноване на власності відповідної територіальної громади. А державне підприємство – це підприємство, засноване на державній власності, в тому числі казенне.

Далі Законодавець аргументує, що релігійна громада не може бути віднесена до цієї категорії юридичних осіб, а тому і не може бути, згідно з чинним законодавством,

суб'єктом права постійного користування на землю. Оскільки РО відповідно до положень Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ не можуть займатися підприємницькою діяльністю і не належать до організацій державної або комунальної власності та відповідно до положень Земельного кодексу України не можуть набути права власності на землю або право постійного користування землею, то релігійним громадам можуть надаватися земельні ділянки тільки в оренду. Якщо далі міркувати в руслі згаданих вище законодавчих актів, то підприємства, створені РО не займаються підприємницькою діяльністю, а якщо допустити, що такі займаються, будучи юридичними особами, то значить мають і право власності на землю. А як бути з правом власності на землю, якщо ця земля пожертвувана або заповідана тій чи іншій РО, адже право приватної власності може бути передано у спадок громадянам, юридичним особам, державі.

Не можна не погодитися з думкою Н.О. Бардашевич про те, що і право оперативного управління, і право господарського відання щодо РО можна розглядати як особливі правозабезпечувальні засоби. Їх застосування поряд з іншими засобами дозволяє власнику (в цьому випадку РО) забезпечити спеціальну правосуб'єктність створюваного дочірнього суб'єкта (будь то РО, благодійна організація або суб'єкт господарювання) і дає можливість контролювати цільове використання переданого майна [6]. Але оскільки розгляд правового режиму майна безпосередньо пов'язаний із питаннями власності, не можна обійти увагою цей аспект проблеми.

Ми не можемо погодитися з кваліфікацією власності РО або як приватної, або як колективної, оскільки вона має особливий характер привласнення майна, особливості суб'єктного та об'єктного складу, а також зміст правовідносин власності. Тим більше, що в ГК України є відсилання до «іншого права», але без уточнень. У ст. 133 ГК України сказано, що «основу правового режиму майна суб'єктів господарювання, на якому базується їх господарська діяльність, складають право власності та інші речові права – право господарського відання, право оперативного управління. Господарська діяльність може здійснюватися також на основі інших речових прав (права володіння, права користування тощо), передбачених Цивільним кодексом України. Майно суб'єктів господарювання може бути закріплено на іншому праві згідно з умовами договору з власником майна».

Акцентуємо тут на словах «на іншому праві», оскільки серед правознавців не вщухають суперечки про право власності РО саме тому, що центральне місце в системі речових прав посідає саме право власності, яке постає основоположним серед інших речових прав. Усі інші права (право господарського ведення, право пожиттєвого наслідуваного володіння земельною ділянкою тощо) є похідними від нього і є обмеженими речовими правами.

Саме в силу перерахованих вище особливостей власність РО можна кваліфікувати як іншу форму власності – як власність РО, а ніяк не приватну або колективну. Такий підхід в існуючих реаліях є правильним ще й тому, що підтримується доктринальними уявленнями церкви про роль власності в сучасному соціальному житті. Зокрема, основи соціальної концепції Російської православної церкви [7], визнаючи різноманіття форм власності, виділяють власність релігійних організацій як особливу її форму.

Ми повністю згодні з тим, що власність РО дійсно являє собою окрему форму власності, оскільки має низку відмінних рис, про що вже йшлося вище. Однак не все майно релігійних організацій служить релігійним цілям. Відповідно, будь-яке майно, що належить релігійним організаціям, необхідно розділити на дві великі групи: майно релігійного призначення та майно загального призначення, і вже виходячи з цього, вибудувати систему законодавчого регулювання цієї сфери. У власності РО не може

перебувати земля, проте підприємства РО таке право мають. Значить, якщо всі ланки РО підпорядковані єдиному керуючому центру, то опосередковано власником земельної ділянки, що належить підприємству РО є вся структура на чолі з керуючим центром. Не зовсім зрозумілою є й ситуація з господарською діяльністю РО: з одного боку, у ст. 19 Закону сказано, що «релігійні організації у порядку, визначеному чинним законодавством, мають право для виконання своїх статутних завдань засновувати видавничі, поліграфічні, виробничі, реставраційно-будівельні, сільськогосподарські та інші підприємства, а також добродійні заклади (притулки, інтернати, лікарні тощо), які мають права юридичної особи», а з іншого боку, не мають права займатися підприємницькою діяльністю як НКО. Але підприємства РО можуть займатися і підприємницькою діяльністю. Тут ще раз нагадаємо, що всі ланки РО – це тільки ланки єдиної канонічної структури, і отже, опосередковано держава дозволяє РО займатися й підприємницькою діяльністю.

Найбільш заплутаною є ситуація із націоналізованими земельними володіннями РО: начебто власність РО і потрібно повернути в порядку подолання наслідків політики СРСР, однак володіти цією власністю за сучасним українським законодавством РО не можуть. До питань щодо повернення власності РО додаються і питання про повернення націоналізованої власності взагалі, оскільки в Конституції України заявлено про рівність усіх форм власності, з чого випливає, що повертати власність (або компенсувати її вартість) необхідно не тільки РО, а й усім тим, хто постраждав від націоналізації, колективізації тощо. В іншому випадку РО, які виконують функцію соціального служіння, можуть обмежувати права того самого соціуму, а це за Конституцією України є неприпустимим.

Висновки. Не знаходячи чіткої приналежності РО до існуючих приватних або публічних режимів у майновій сфері, можна зробити висновок про наявність у них самостійної форми власності. Власність РО (релігійна власність) є якраз окремим випадком інших форм власності, на що вказує законодавець. Враховуючи названі вище особливості, ми вважаємо, що власність РО не можна кваліфікувати як колективну або приватну.

У зв'язку з тим, що у вітчизняному законодавстві не врегульовано питання кваліфікації такої форми власності, як власність РО, питання землекористування РО тощо, пропонуємо внести до ЦК України, ГК України, ЗК України, а також до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» положення, що обґрунтовують таку форму власності, як власність РО. Особливо значущими є і положення, що дозволяють РО володіти земельними ділянками, успадковувати їх, приймати земельні ділянки як пожертвування. Не менш важливою є й розробка положень про відчуження власності РО у правовому порядку в разі порушення законів України.

Список використаної літератури

1. Новицкая Т. Е. Правовое регулирование имущественных отношений в России во второй половине XVIII века / Т. Е. Новицкая. - Москва : Зерцало-М, 2005. - 567 с. ; Novitskaya T. Ye. Pravovoe regulirovanie imushchestvennykh otnosheniy v Rossii vo vtoroy polovine XVIII veka / T. Ye. Novitskaya. - Moskva : Zertsalo-M, 2005. - 567 s.
2. Шандра Р. С. Правовий статус попівства у західноукраїнських селах волоського права (XIV-XVIII ст.) // Релігійний чинник в історії права, держави та юридичної думки : матер. XXXIV іст.-прав. конф., м. Тисмениця, 26-29 травня 2016 р. - Київ, Херсон : Грінь Д.С., 2016. С. - 318-323. ; Shandra R. S. Pravovyi status popivstva u zakhidnoukrainskykh selakh voloskoho prava (XIV-XVIII st.) // Relihiyni chynnyk v istorii

prava, derzhavy ta yurydychnoi dumky : mater. XXXIV ist.-prav. konf., m. Tysmenytsia, 26-29 travnia 2016 r. - Kyiv, Kherson : Hrin D.S., 2016. S. - 318-323.

3. Бачинський О. Право церковне / О. Бачинський. – Львів : Бібліотека ставропігійського інституту, 1900. - 766 с.; Vachinskiy O. Pravo tserkovne / O. Vachinskiy. – Lviv : Biblioteka stavropigiyskogo institutu, 1900. - 766 s.

4. Русская Православная Церковь в советское время (1917 - 1991) : материалы и документы по истории отношений между государством и Церковью / сост. Т. Штриккер. – Москва : ПроPILEI, 1995. - Кн. 2. - С. 133 - 141. ; Russkaya Pravoslavnaya Tserkov v sovetskoe vremya (1917 - 1991) : materialy i dokumenty po istorii otnosheniy mezhdru gosudarstvom i Tserkovyu / sost. T. Shtrikker. – Moskva : Propilei, 1995. - Кн. 2. - С. 133 - 141.

5. Поспеловский Д. В. Русская православная церковь в XX веке / Д. В. Поспеловский. – Москва : Республика, 1995. - 509 с.; Pospelovskiy D. V. Russkaya pravoslavnaya tserkov v XX veke / D. V. Pospelovskiy. – Moskva : Respublika, 1995. - 509 s.

6. Бардашевич Н. А. Хозяйственно-правовое обеспечение деятельности религиозных организаций : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Наталья Александровна Бардашевич; Институт экономико-правовых исследований. - Донецк, 2011. - 259 с. ; Bardashevich N. A. Khozyaystvenno-pravovoe obespechenie deyatelnosti religioznykh organizatsiy : dis. ... kand. jurid. nauk : spets. 12.00.04 / Natalya Aleksandrovna Bardashevich; Institut ekonomiko-pravovykh issledovaniy. - Donetsk, 2011. - 259 s.

7. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви [Электронный ресурс] // Русская православная церковь. Официальный сайт Московского Патриархата. – Режим доступа : <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html> (дата обращения: 28.04.2020) ; Osnovy sotsialnoy kontseptsii Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi [Elektronnyy resurs] // Russkaya pravoslavnaya tserkov. Ofitsialnyy say Moskovskogo Patriarkhata. – Rezhim dostupa : <http://www.patriarchia.ru/db/text/419128.html> (data obrashcheniya: 28.04.20 20).

P. Bochkov

ON THE RIGHT OF OWNERSHIP OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS TO LAND

When it comes to economic relations involving religious organizations, the property issue is Central to the construction of these relations, since to obtain the status of a legal entity, the subject must have a certain property base. Legal regime of property of religious organizations not only define requirements to the status of a property (i.e. object), but also determines the regulation of economic competence of the entity that owns this property.

Among legal scholars, disputes about the ownership of religious organizations are taking place precisely because the Central place in the system of property rights is occupied by the right of ownership, which is fundamental among other property rights. All other rights (the right of economic management, the right of lifelong inherited ownership of land, etc.) are derived from it and have limited property rights.

Economic relations as a subject of regulation consists of only two elements – organizational and property. Property issues related to the property of any religious organizations traditionally remain one of the most difficult for legal understanding, although they are crucial, since the implementation of the right to freedom of conscience presupposes the existence of a certain property base. The question of ownership of religious property is

directly related to the natural right of every person to freedom of conscience, which has found its legislative expression both at the international legal level and in the norms of domestic legislation.

The Russian legislator believes that religious organizations are such non-profit organizations as, for example, charitable organizations, which means that they can be studied without taking into account the specifics of internal organizational and organizational-property relations in isolation from the provisions of Canon law, and this leads to the emergence of many controversial issues that relate to the economic activities of religious organizations.

The current legislation does not allow for a clear definition of what form of ownership the property of religious organizations belongs to, since the current legislation does not clearly define such a form of ownership as the property of parents. In our opinion, the property of religious organizations should be classified as a different form of ownership – as the property of religious organizations, and not as private or collective, since religious organizations have a specific, different from public organizations, the principle of organizational structure, the procedure for making decisions on property management, and so on.

Key words: *economic relations with the participation of religious organizations, property relations with the participation of religious organizations, property of religious organizations, the right of religious organizations to land, the form of ownership of religious organizations.*

Стаття надійшла до редакції 17.04.2020 р.

УДК 343.13

О. О. Лісовий

ПРАВОВА ПРИРОДА ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ПРИ ПРОВЕДЕННІ НСРД, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглядається правова природа обмеження конституційних прав громадян при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із використанням технічних засобів. Розглядаючи недоторканність приватного життя громадян як юридичне явище та правову категорію, автор висвітлює окремі аспекти судового контролю за здійсненням НСРД, що пов'язані з використанням технічних засобів і передбачають втручання в приватну сферу життя. Автор висловлює та обґрунтовує тезу про те, що особливість судового контролю за законністю обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, полягає в самому механізмі правового регулювання, який поєднує особливий суб'єктний склад, а також однорідні суспільні відносини у сфері судового контролю за обмеженням прав і свобод громадян під час кримінально-процесуальних дій.

Ключові слова: *негласні слідчі (розшукові) дії, слідчий суддя, обмеження конституційних прав, судовий контроль, технічні засоби.*

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-20-28

Постановка проблеми. При проведенні негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), пов'язаних із використанням технічних засобів, дії ініціаторів та виконавців (суб'єктів НСРД) мають бути професійними і неупередженими (законними). Сфера кримінального провадження є саме тією сферою правотворчої та правозастосовчої державної діяльності, в якій обмеження прав людини є об'єктивно необхідним явищем для успішного досягнення сучасного правозахисного призначення кримінального провадження, охорони прав і законних інтересів осіб, які беруть у ньому участь, а також для швидкого й повного розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний.

Дослідження допустимості обмеження конституційних прав людини у кримінальному провадженні створює передумови для реформування чинного кримінально-процесуального законодавства, яке покликане забезпечувати надійні умови захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави, що охороняються законом. Тож варто визначити правову природу дій з обмеження конституційних прав громадян у контексті активного судового спостереження за законністю НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів (судового контролю).

Аналіз останніх досліджень. Окремі питання обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні досліджували Ю. П. Аленін, О. М. Бандурка, В. О. Бахін, В. Д. Берназ, А. П. Бущенко, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, М. М. Губенко, Ю. О. Гурджі, В. С. Гуславський, В. О. Демиденко, В. С. Зеленецький, С. Ільченко, А. В. Іщенко, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, А. М. Колодій, М. В. Корнієнко, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, О. А. Мартиненко, О. Р. Михайленко, О. В. Негодченко, В. Т. Нор, А. Ю. Олійник, М. А. Погорєцький, П. М. Рабінович, В. М. Тертишник, В. М. Трубников, Л. Д. Удалова, М. І. Хавронюк, О. Г. Шило та ін. Однак спеціальні дослідження, присвячені правовому забезпеченню судової діяльності щодо обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, відсутні.

Актуальність проблематики обмежень прав громадян в контексті судово-дозвільної діяльності підкреслюється непоодинокими випадками порушень законності при здійсненні НСРД, пов'язаних із такими обмеженнями (у т.ч. поєднаними з використанням технічних засобів). Так, за даними Генеральної прокуратури України впродовж 2019 року до слідчих суддів надійшло 69 765 клопотань суб'єктів розслідування (прокурора або слідчого) щодо проведення НСРД. За результатами розгляду клопотань судами задовільнено 64 811, відмовлено в задоволенні – 4 954. Органами розслідування прийнято 63 рішення про проведення НСРД в порядку ст. 250 КПК України (до постановлення ухвали слідчого судді), п'ять з яких були визнані незаконними [1]. У зв'язку з цим спостерігається тенденція до посилення нагляду за законністю проведення НСРД. І особлива увага приділяється тим рішенням, які безпосередньо зачіпають права та свободи громадян.

Мета статті – дослідити правову природу обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити наступні завдання: дослідити проблематику обмеження конституційних прав громадян як юридичного явища, дослідити недоторканність приватного життя як правову категорію, висвітлити окремі аспекти судового контролю за здійсненням НСРД, які передбачають втручання в приватну сферу життя громадян.

Виклад основного матеріалу. Обмеження конституційних прав громадян як юридичне явище зумовлене сутністю судової влади й відповідно до Конституції України здійснюється під час виконання іманентної функції суду поряд з відправленням ним правосуддя (ст.ст. 29-31, 55, 62, 124) – судового контролю. Сам судовий контроль є юрисдикційною діяльністю, спрямованою на перевірку актів органів виконавчої влади (судовий нормоконтроль), надання дозволів на обмеження прав людини або вирішення конфліктів, що виникають між державними органами, які здійснюють процесуальну діяльність, та її учасниками [2, с. 12].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права в ст. 9 встановлює: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом» [3].

Обмеження прав і свобод громадян дозволяє встановлювати рівновагу між правами окремих осіб та більш загальними інтересами демократичного суспільства в цілому в тому випадку, коли між ними може виникнути протиріччя [4, с. 54]. Важливо визначити межу правомірного втручання держави в сферу приватного життя. Так, згідно ч. 2 ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод, таке втручання має бути регламентовано законом і здійснювались лише в інтересах національної, громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я, моралі або прав і свобод інших осіб [5].

Право на захист недоторканості приватного життя та листування закріплене у ст. 29-32 Конституції України та Законі України «Про захист персональних даних». Відповідно до ст. ст. 31, 32 Конституції України, кожному гарантоване право на приватне спілкування, а також право на таємницю його особистого й сімейного життя.

Слід зазначити, що категорія «недоторканність приватного життя» (в перекладі з англійської «*inviolability of individual life*») означає гарантовані державою можливість і право людини самостійно контролювати інформацію про самого себе, перешкоджати розголошенню відомостей особистого, інтимного характеру [6, с. 265]. Це одне з основних конституційних особистих прав людини. Діючи конституції цивілізованих країн в якості гарантії недоторканності приватного життя встановлюють заборону на збір, зберігання, використання та поширення інформації про приватне життя особи без її згоди. Однією з конституційних гарантій недоторканності приватного життя є також таємниця листування та інших повідомлень. Законодавство України розрізняє також особисту і сімейну таємницю. До особистих таємниць слід відносити два різновиди таємниць: 1) таємниці виключно особисті, нікому не довірені (таємниця творчості й спілкування, таємниця інтимних взаємин тощо). Громадянин, маючи особисту таємницю, може розпорядитися нею на власний розсуд; 2) таємниці професійні (відомості про себе, довірені представникам різних професій – лікарям, адвоката, нотаріусам, священникам тощо).

Дослідження правових і літературних джерел свідчить, що приватне життя є відносно відособленою від суспільства сферою життя людини, що включає його внутрішній світ, думки, почуття, бажання, тип поведінки при відсутності соціальних контактів, а також міжособистісні відносини, що регулюються нормами моралі та моральності, спосіб здійснення яких вибирається самою людиною, доступ до цих відносин з боку сторонніх захищений як самою людиною, так і державою.

Основними елементами права на недоторканність приватного життя є: право на усамітнення; можливість особи обмежити доступ інших осіб до персональної

інформації про неї; конфіденційність, або можливість приховати будь-яку інформацію від інших; контроль з боку особи над тим, як інші особи використовують інформацію про неї; стани приватності (самітність, інтимність, анонімність і захищеність) [7]; особистість та автономність; самоідентифікація та розвиток особистості; захист інтимних стосунків; право на захист цього права [8].

У зв'язку з цим приватне життя можна визначити як фізичну й духовну сфери, які контролюються самою людиною, тобто свободу від зовнішнього впливу. Водночас категорія «приватне життя» не має юридичного змісту. Правове регулювання лише встановлює межі її недоторканності та відповідно межі допустимого втручання.

Визначення права на недоторканність приватного життя варіюється залежно від обставин. У багатьох країнах концепція цього права зводиться до захисту персональних даних. Поза цих досить жорстких меж його право часто розглядається як рубікон, межа приватного життя, за яку суспільство не має заходити. У цьому сенсі недоторканність приватного життя можна класифікувати наступним чином: 1) інформаційна недоторканність (регулювання отримання та обробки персональних даних, таких як банківська та медична інформація); 2) фізична недоторканність (захист людського організму від стороннього втручання, наприклад, вплив наркотиками, дослідження внутрішніх органів); 3) недоторканність комунікацій (збереження та недоторканність поштових повідомлень, телефонних переговорів, електронної пошти та інших видів зв'язку); 4) територіальна недоторканність (обмеження на вторгнення в житло, а також на робоче місце тощо) [9, с. 132].

Згідно з КПК України виключно слідчий суддя приймає рішення про обмеження прав. Крім того, процесуальний закон суворо регламентує процедуру прийняття такого рішення. Саме такий процесуальний порядок (механізм), з одного боку, сприяє результативності й ефективності застосування заходів процесуального примусу, а з іншого – максимально забезпечує дотримання прав, свобод та інтересів осіб, до яких вони застосовуються, захищаючи їх від надмірного, неприпустимого примусу [10, с. 58].

Закон України «Про ОРД» зазначає, що окремі обмеження прав і свобод мають винятковий і тимчасовий характер і можуть застосовуватись лише за рішенням слідчого судді з метою виявлення, попередження чи припинення тяжкого або особливо тяжкого злочину та у випадках, передбачених законодавством України, з метою захисту прав і свобод інших осіб, безпеки суспільства (ч. 5 ст. 9); заходи, пов'язані із застосуванням оперативної техніки, проводяться виключно з метою запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, запобігання і припинення терористичних актів та інших посягань спеціальних служб іноземних держав та організацій, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо (ч. 2 ст. 8) [11].

Об'єктами судового контролю, передусім, є НСРД, які передбачають втручання в приватне спілкування, оскільки саме вони зачіпають приватну сферу життя людей, а тому потребують судового контролю. Аналіз положень глави 21 КПК України дає підстави стверджувати, що дозвіл слідчого судді необхідний для проведення таких НСРД як: аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК України), накладення арешту на кореспонденцію, її огляд та виїмку (ст. ст. 261-262 КПК України), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України), спостереження за особою (ч. 2 ст. 269 КПК України), моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1 КПК України), аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК України), контроль

за вчиненням злочину (у випадку, передбаченому ч. 8 ст. 271 КПК України), негласне отримання зразків для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України). У зазначених випадках слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертаються з відповідним клопотанням до слідчого судді про надання дозволу на проведення НСРД.

Окремі НСРД як виняток можуть здійснюватися до винесення ухвали слідчим суддею за рішенням прокурора або за рішенням слідчого, погодженого з прокурором (у порядку ч. 1 ст. 250 КПК України). Це такі НСРД як: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ч. 4 ст. 268 КПК України) і спостереження за особою (ч. 3 ст. 269 КПК України). Така позиція законодавця виглядає досить дивною, оскільки, як свідчить практика, невідкладного порядку часто вимагає проведення інших НСРД. Ми поділяємо позицію О.В. Кондратьєва та М.В. Багрія, які пропонують передбачити в ст. 250 КПК України можливість проводити невідкладно НСРД в інших випадках [12, с. 88]. Необхідність розширення процесуального арсеналу суб'єктів кримінального переслідування витікає з високого доказового потенціалу отриманої за допомогою технічних засобів інформації.

Механізм судового контролю за законністю обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД являє собою системне, комплексне і впорядковане організаційно-правове утворення, яке поєднує особливий суб'єктний склад (уповноважених органів і посадових осіб), що здійснює контрольно-наглядову (юридичну) діяльність, характеризується універсальністю, владністю й самостійністю та реалізоване в специфічній процесуальній формі із застосуванням правових засобів для забезпечення законності й правопорядку, захисту прав та інтересів суспільства й держави.

Слід підкреслити, що контроль суду за законністю обмеження конституційних прав громадян під час проведення НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, спрямований, насамперед, на протидію безпідставному (незаконному) втручання у приватне життя громадян. Це завдання повністю реалізується шляхом судового контролю за дотриманням законності у кримінальному провадженні. Порушення вимог закону окремими суб'єктами кримінального переслідування під час здійснення НСРД ставить під загрозу репутацію всієї системи правосуддя. До того ж сьогодні, коли за всіма діями влади пильно спостерігають ЗМІ й кожний негативний випадок стає відомим широкому загалу, проблематика судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, актуалізується.

Вказана діяльність підпорядкована єдиним ідейним засадам, які її пронизують наскрізь. Це принципи законності, винятковості повноважень суду на здійснення правосуддя, незалежності суддів, рівності всіх перед судом і законом, забезпечення права громадян на судовий захист, найвищої сили дії прийнятих судом рішень та ін.

Принципами обмежень конституційних прав на думку В.В. Назарова є: 1) законність (обмеження основних прав допускається виключно на основі закону. При цьому в законі повинні бути визначені засоби та інструменти можливого обмеження прав людини); 2) легітимність (правовою основою обмеження прав людини є загальне визнання його суспільної необхідності, існування нагальної потреби визначення меж здійснення суб'єктивного права з урахуванням інтересів інших осіб. Гарантією загального визнання необхідності обмеження є вільне обговорення наслідків, що випливають із обмеження суб'єктивного права. Важливим є визначення такого обмеження, яке б не створювало надмірних обмежень у його здійсненні); 3) ясність, чіткість і визначеність (формулювання процесуального порядку обмеження прав повинно бути таке, щоб воно було зрозуміле як для громадянина, так і для посадової особи); 4) цілебумовленість (конкретно поставлена ціль на підставі ч. 2 ст. 64

Конституції України); 5) співвідношення мети і результату (обмеження не може бути більш суворим, ніж це необхідно; має існувати баланс між конституційно гарантованими правами індивіда і суспільним інтересом (правопорядком) або правами інших людей); 6) винятковий і тимчасовий характер [13, с. 12]. Приймаючи вказану систему принципів, на основі аналізу норм КПК та суміжних сфер законодавства, можна додатково виділити систему специфічних засад здійснення повноважень слідчого судді щодо обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, а саме: швидкості (наступальності), можливості касаційного оскарження рішень судді, допустимості повторного звернення до суду у разі відмови в задоволенні клопотання про проведення дій, що обмежують конституційні права і свободи громадян (у зв'язку з нововиявленими обставинами).

Все це дає підстави стверджувати про існування кримінально-процесуального інституту обмеження конституційних прав і свобод громадян при здійсненні судового контролю за законністю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів. Цей інститут можна визначити як сукупність норм кримінально-процесуального права, що регулюють діяльність слідчих суддів на стадії досудового розслідування (а також, в широкому сенсі, подальший судовий контроль у судових стадіях), спрямовану на створення законного режиму обмеження конституційних прав і свобод громадян у зв'язку з провадженням НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, у кримінальному провадженні, а також на забезпечення їх процесуальних інтересів.

Детальне дослідження нормативних приписів, які регулюють повноваження слідчого судді, вказує на їхню неоднорідність за своєю спрямованістю. Зокрема норми, які регламентують прийняття слідчим суддею рішень про обмеження конституційних прав і свобод громадян у зв'язку з провадженням НСРД, спрямовані на створення оптимального законного режиму обмеження таких прав. Своєю чергою норми, які регулюють діяльність слідчого судді з перевірки вже прийнятих рішень і вжитих заходів суб'єктами розслідування, спрямовані на контроль за дотриманням законів під час здійснення ними правозастосування.

Підкреслюючи відмінності у предметі правового регулювання Н.В. Костерина виділяє два правові інститути: власне судового контролю та судового обмеження конституційних прав і свобод громадян. Автор пояснює свою точку зору тим, що вказані нормативні спільноти розрізняються за предметом правового регулювання, за суб'єктами та своїм змістом [14, с. 116]. Однак ми вважаємо, що недоцільно розділяти ці норми на два правові інститути, адже в контексті даного дослідження предметом правового регулювання в обох випадках є загальні однорідні суспільні відносини.

Висновки. Головною метою судового контролю при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, є забезпечення законності вказаної діяльності, дотримання та захист прав і законних інтересів громадян, суспільства й держави. Об'єктами судового контролю, передусім, є НСРД, які передбачають втручання в приватне спілкування, оскільки саме вони зачіпають приватну сферу життя людей, а тому потребують судового контролю. Законне й обґрунтоване обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, досягається завдяки суворому дотриманню встановленого порядку їх застосування.

Особливість судового контролю за законністю обмеження конституційних прав громадян при проведенні НСРД, пов'язаних із використанням технічних засобів, полягає в самому механізмі правового регулювання, який поєднує особливий суб'єктний склад, а також однорідні суспільні відносини у сфері судового контролю за

обмеженням прав і свобод громадян під час кримінально-процесуальних дій (тобто як під час організації, підготовки до проведення, так і під час безпосереднього провадження цих дій). Процесуальний порядок (або механізм), з одного боку, сприяє результативності й ефективності кримінального провадження, з іншого, максимально забезпечує дотримання прав, свобод і інтересів фігурантів, захищаючи їх від надмірного, неприпустимого примусу.

Список використаної літератури

1. Звіт про роботу прокурора за січень-грудень 2019 року (форма № П, затв. наказом Генерального прокурора України від 18.11.2015 № 350). URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208281 (дата звернення: 15.01.2020); Zvit pro robotu prokurora za sichen-hruden 2019 roku (forma № P, zatv. nakazom Heneralnoho prokurora Ukrayiny vid 18.11.2015 № 350). URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=208281 (data zvernennya: 15.01.2020).

2. Кондратьев О.В. Организационно-правовые проблемы судебного контролю : автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.10. Харьков, 2005. 32 с.; Kondratyev O.V. Organizatsiyno-pravovi problemy sudovoho kontrolyu : avtoref. dys.... kand. yuryd. nauk : 12.00.10. Kharkiv, 2005. 32 s.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966 / ООН. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 01.02.2020); Mizhnarodnyy pakt pro hromadyanski ta politychni prava: mizhnarodnyy dokument vid 16.12.1966 / OON. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (data zvernennya: 01.02.2020).

4. Гомиен Донна. Путеводитель по Европейской конвенции о защите прав человека. Страсбург, 2001. 150 с.; Номьен Донна. Putevodytel po Evropeyskoy konventsyyu o zashchyte prav cheloveka. Strasburh, 2001. 150 s.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Офіційний вісник України від 16.04.1998. 1998. № 13. С. 270; Konventsiya pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny vid 16.04.1998. 1998. № 13. S. 270.

6. Юридическая энциклопедия / Тихомиров М.Ю., Тихомирова Л.В.; под ред.: Тихомирова М.Ю. М.: Юринформцентр, 1997. 525 с.; Yurydycheskaya éntsyklopedyya / Tykhomyrov M.YU., Tykhomyrova L.V.; pod red.: Tykhomyrova M.YU. M.: Yuryinformtsentr, 1997. 525 s.

7. Westin Alan. Privacy and Freedom. New York: Atheneum. 1967. URL: <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3659&context=wlulr> (дата звернення: 01.02.2020).

8. Solove Daniel J. Understanding Privacy. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 2008. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1127888 (дата звернення: 01.02.2020).

9. Права человека: проблемы и перспективы / Редкол.: Лапинь О.А., Лукашева Е.А. (отв. ред.), Славин М.М. М., 1990. 155 с.; Prava cheloveka: problemy u perspektvyu / Redkol.: Laryn O.A., Lukasheva E.A. (otv. red.), Slavyn M.M. M., 1990. 155 s.

10. Назаров В.В. Конституційні права людини та їх обмеження у кримінальному процесі України: монографія. Х.: ІД «Золота миля», 2009. 400 с.; Nazarov V.V. Konstytutsiyni prava lyudyny ta yikh obmezhenyya u kryminalnomu protsesi Ukrayiny: monohrafiya. X.: ID «Zolota mylya», 2009. 400 s.

11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // ВВР України від 02.06.1992. К., 1992. № 22. Ст. 303; Pro operatyvno-rozshukovu diyalnist : Zakon Ukrainy vid 18.02.1992 № 2135-XII // VVR Ukrainy vid 02.06.1992. K., 1992. № 22. St. 303.

12. Багрий М.В. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій: окремі аспекти // Науковий вісник Ужгородського національного університету; серія Право. Вип. 35. Ч. 1. Т. 3. Ужгород, 2015. С. 86-89; Bahriy M.V. Sudovyy kontrol za provedennyam nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) diy: okremi aspekty // Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu; seriya Pravo. Vyp. 35. CH. 1. T. 3. Uzhhorod, 2015. S. 86-89.

13. Назаров В.В. Обмеження конституційних прав людини в кримінальному провадженні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Д., 2009. 36 с.; Nazarov V.V. Obmezhennya konstyutsiynykh prav lyudyny v kryminalnomu provadzhenni : avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09 / Dnipropetrovskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. D., 2009. 36s.

14. Костерина Н.В. Судебный контроль на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Волгоград, 2005. 270 с.; Kosteryna N.V. Sudebnyy kontrol na dosudebnykh stadyakh uholovnoho sudoproyzvodstva : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Volhohrad, 2005. 270 s.

O. Lisovi

LEGAL NATURE OF RESTRICTION OF CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS WHEN CONDUCTING NSDCS RELATED TO THE USE OF TECHNICAL MEANS

The article considers the legal nature of the restriction of the constitutional rights of citizens when conducting covert investigative (search) actions related to the use of technical means. Considering the privacy of citizens as a legal phenomenon and a legal category, the author highlights some aspects of judicial control over the implementation of the covert investigative (search) actions, which are related to the use of technical means and involve interference in the private sphere. The author expresses and substantiates the thesis that the main purpose of judicial control in carrying out covert investigative (search) actions related to the use of technical means is to ensure the legality of these activities, compliance and protection of the rights and legitimate interests of citizens, society and the state. The objects of judicial control are, first of all, covert investigative (search) actions, which provide for interference in private communication, because they affect the private sphere of people's lives and therefore require judicial control. Legal and reasonable restriction of the constitutional rights of the citizen at carrying out covert investigative (search) actions connected with use of technical means is reached thanks to strict observance of the established order of their application.

The peculiarity of judicial control over the legality of restricting the constitutional rights of citizens in conducting covert investigative (search) actions related to the use of technical means, according to the author, lies in the mechanism of legal regulation, which combines a special subject composition, as well as homogeneous social relations in the field of judicial control restriction of the rights and freedoms of citizens during criminal proceedings (ie both during the organization, preparation for, and during the direct conduct of these actions). It is proved that the procedural order (or mechanism), on the one hand, contributes to the effectiveness and efficiency of criminal proceedings, on the other hand, maximizes respect for the rights, freedoms and interests of the defendants, protecting them

from excessive, unacceptable coercion.

Keywords: *covert investigative (search) actions, investigative judge, restriction of constitutional rights, judicial control, technical means.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.

УДК 34:331.556.46

**А.А. Попов,
Ю.О. Туз**

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ: НЕДОЛІКИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті зроблено аналіз співвідношення правового регулювання трудової міграції з України з потребами українських національних інтересів. Звернуто увагу на те, що положення двосторонніх міжнародних угод України з іншими країнами в сфері взаємного працевлаштування не відповідають вимогам сучасності, а також не враховують позитивний досвід іноземних країн.

Висунута пропозиція про необхідність розширення кількості і змісту відповідних міжнародних угод України з іншими країнами і суттєвої зміни українського законодавства.

Ключові слова: *зовнішня трудова міграція; легальна міграція; нелегальна міграція; підхід спільного розвитку; репатріація навиків та знань.*

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-28-34

Актуальність теми. Сьогодні міжнародна трудова міграція охопила всі континенти та набула глобального характеру. Не винятком у цьому процесі є і Україна. Відсутність належних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності в державі, спричиняє той факт, що найбільш продуктивна частина суспільства покидає країну у пошуках кращої долі за кордоном, де більш високий рівень життя і краще розвинута соціальна інфраструктура.

Тому, вирішення питання щодо зменшення зовнішньої міграції українського населення на зарубіжний ринок праці та створення сприятливих умов для повернення трудових мігрантів на батьківщину, потребує особливої уваги.

Мета статті. Авторами висвітлюється зовнішня міграційна ситуація України, аналізується стан її правового регулювання, а також найбільш типові міграційні правові документи.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість іноземних роботодавців у залученні української робочої сили є очевидною: за експертними оцінками за кордоном зараз працює близько 5 млн. громадян України [6].

Слід сказати, що ця зацікавленість в українських «донорах» знаходить і належне юридичне закріплення.

Зазначимо, наприклад, що в Польщі, яка приймає найбільше українських заробітчан, ще з 1 січня 2018 р. набули чинності зміни до закону про працевлаштування, згідно з якими вводиться дозвіл на працевлаштування з метою виконання сезонних робіт чинний 9 місяців [див.: 17].

Оформити його простіше, ніж звичайний, переваги мають громадяни 6 країн Східного партнерства, тобто передусім українці. Працедавець зможе працевлаштувати мігранта уже після подачі необхідних для оформлення дозволу документів, не очікуючи рішення відповідного державного органу [5].

Слід наголосити також на проблемі студентської міграції. Останнім часом Польща докладає багато зусиль для розвитку системи надання освітніх послуг іноземцям. З одного боку, це вигідний бізнес, з іншого – засіб збереження й розвитку системи вищої освіти в умовах, коли внаслідок демографічної кризи та виїзду молоді за кордон країна потерпає від дефіциту абітурієнтів та студентів. Відповідно до законодавства, яке набуло чинності 2014 р., іноземці – випускники польських навчальних закладів після завершення навчання отримали можливість упродовж року залишатися в країні для пошуків роботи [7, с.67-68]. (Додамо: ЗНО, яке є часто перепорою для вищої освіти абітурієнтів в Україні, в Польщі відсутнє).

До того ж політика польського уряду та заінтересованість бізнесу також є чинниками постійного розширення можливостей працевлаштування українців у Польщі. Так, на власників біометричних паспортів, які в'їхали по безвізу, було поширено право тимчасово працювати без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише згідно із заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою [5].

Не завжди права українських мігрантів в Польщі гарантує й легальне працевлаштування. За офіційними даними, 32 % заяв про тимчасове працевлаштування іноземців у 2016 р. передбачали укладення не трудових, а **цивільно-правових угод**, про які ми вже згадували, за якими соціальне та медичне страхування відсутнє [16].

Зауважимо, що польська інспекція праці цивільно-правовими угодами не займається [15].

Якщо порівняти підхід польського законодавця до залучення української робочої сили із підходом українського законодавця до захисту цієї робочої сили, легко можна поміти вражаючу різницю.

На жаль, в Україні регулювання цих процесів, незважаючи на важливість цієї проблеми, не відноситься до пріоритетних національних інтересів. Більше того, згідно з експертними оцінками, на середину 90-х рр. ХХ ст. неконтрольовані міграційні процеси займали останнє місце серед загроз національній безпеці України [14, с.3]. Ми поділяємо позицію В. Холода, який вважає, що ці дані не відповідають реальному і потенційному впливу міграції на національну безпеку нашої держави [там само].

Дозволивши на початку 90-х р. минулого століття вільний виїзд, держава так і не вжила необхідних заходів, які, не порушуючи основоположного права людини на свободу пересування, забезпечували б позитивний вплив на розвиток міграційних процесів з урахуванням інтересів як окремих його учасників, так і суспільства загалом. Її роль звелася лише до ліцензування суб'єктів підприємницької діяльності, що є посередниками у працевлаштуванні за кордоном [8, с. 18].

Тривалий час єдиним законом, що регулює питання виїзду за кордон був Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» [3]. Що ж стосується самої праці, таким законом нині є Закон України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року Цей закон встановлює, що метою державної політики у сфері зайнятості населення, зокрема є: посилення соціального та правового захисту громадян України, які працюють за кордоном, у тому числі шляхом активізації міжнародного співробітництва, укладення міжнародних договорів, що стосуються питань захисту прав трудових мігрантів [1, п.8 ч.2 ст.15].

Тут же закріплено, що «громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування.

Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [там само, ст.10].

Неважко помітити, що в названих нормативних актах йдеться про якісь загальнозрозумілі речі, зобов'язання стосовно яких впливають із загальних засад міжнародного права.

5 листопада 2015 року було прийнято Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», на яких так довго чекали.

Цей закон визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України, які тимчасово виконували або виконують роботу за кордоном (трудовах мігрантів), і членів їхніх сімей [2, Преамбула].

Дія закону поширюється на громадян, які виїхали на заробітки і працювали законно в іншій державі, а також на членів їхньої сім'ї (чоловіка/дружину, дітей, інших осіб, які перебувають на утриманні та є членами сім'ї громадянина відповідно до Сімейного кодексу України) [див.: там само, ч.1-2 ст.2].

Таким чином, і цей нормативний акт не враховує ту обставину, як існуюча нелегальна трудова міграція з України.

В Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року передбачено: «З метою заохочення повернення українських мігрантів необхідно опрацювати питання щодо можливості запровадження державної системи кредитування реемігрантів, які бажають відкрити власну справу, податкових пільг для тих, що вкладають зароблені за кордоном кошти у власну справу, а також заходів, спрямованих на підтримку адаптації дітей реемігрантів до української системи освіти, включаючи дистанційне навчання за українськими навчальними програмами, зокрема вивчення української мови за кордоном» і т.д. [4]. На наш погляд, подібний підхід має відверто популістський, нічим не обґрунтований характер.

Можна в цьому контексті погодитися з авторами колективної монографії С. Пирожковим, Є. Малиновською і О. Хомра, що недосконалий та недостатній розгляд міграційних проблем в масштабі всієї держави призводить до того, що «проекти законодавства, конкретні управлінські рішення готуються різними відомствами в залежності від власних інтересів та уявлень щодо сутності міграційних процесів, без врахування загальної ситуації» [9, с.128].

Не враховано нашою владою і досвід інших країн щодо міжнародного регулювання зовнішніх міграційних процесів.

Основна тенденція в двосторонньому регулюванні відносин - це включення до договорів положень про безперервний переказ коштів з метою придбання технологій та загального розвитку людського капіталу як важливих складових для держави походження. Крім положень про повернення трудових мігрантів, у двосторонніх угодах прописують також репатріацію навиків та знань. Наприклад, останні договори, підписані Іспанією з Колумбією та Еквадором, передбачають проекти, покликані полегшити добровільне повернення тимчасових мігрантів шляхом навчання та визнання досвіду, набутого в Іспанії, а також створення малих та середніх двонаціональних: підприємств, розвитку людських ресурсів і передачі технологій [10, с.88].

Між Україною та іншими країнами також підписано ряд двосторонніх угод, серед них: Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про трудову діяльність і соціальний захист громадян України і Росії, які працюють за межами кордонів своїх країн від 14.01.1993 р. та багато інших [див.: 11, с.128].

На жаль, вищезазначені угоди захищають права та інтереси тільки легальних українських трудящих-мігрантів.

Крім того, як в цих угодах України, так і в інших, положень про розвиток людського капіталу країн-донорів, інвестиції в економіку останніх з боку країн-реципієнтів і т. ін. нічого не сказано.

Рік тому в інавгураційній промові Володимир Зеленський розповів про свою мрію - щоб українці, які були вимушені виїхати з країни у пошуках кращої долі, повернулися додому. Тоді президент обіцяв перетворити Україну на країну великих можливостей, у якій своє місце знайдуть і трудові мігранти

Адже інавгураційний пафос минув, а програми з повернення трудових мігрантів в Україні ніхто так і не підготував. Ніхто не вжив жодних заходів, аби зробити до них крок назустріч.

Сьогоднішній прем'єр- міністр України Денис Шмигаль взяв на себе зобов'язання забезпечити 500 тисяч українців роботою після карантину. Перший своїх обіцянок не виконав. Другий пояснив, що має намір працевлаштувати українців із місячним заробітком у 6000-8000 гривень (220-290 євро в перерахунку). Питання, чи цікава ця пропозиція гастарбайтерам, які змушені тимчасово перебувати в Україні, по-моєму, риторичне [13].

Більше того, нещодавно в уряді України повідомили про умови виїзду за кордон сезонних працівників під час карантину в часи пандемії COVID-19. Як написав у середу, 29 квітня, український прем'єр Денис Шмигаль на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook, уряд готовий до перемовин з європейськими країнами, які висловлять бажання офіційно запросити українських робітників на сезонні роботи. Важливою передумовою, наголошується в дописі, є легальне працевлаштування строком від трьох місяців з дотриманням усіх соціальних гарантій та належних умов праці українців.

«У нас, згідно з конституцією, гарантована свобода пересування. І поки не введено надзвичайний стан, влада не може нічого заборонити», - нагадує Лідія Тополевська з Української Гельсінської спілки з прав людини. «Просто ми маємо непрофесійний уряд, який абсолютно нехтує базовими знаннями конституції, або швидше, просто тестує народ», - каже правозахисниця [12].

Висновки. З огляду на вищевикладене, виникає потреба професійного аналізу міжнародно-правових норм, що регулюють працю трудівників-мігрантів, з метою приєднання України до відповідних міжнародних документів, модифікації існуючих або укладання нових. Абсолютно необхідно також суттєво трансформувати чинне законодавство з врахуванням того, наскільки іноземне законодавство стосовно українських трудових мігрантів сприятливе чи шкідливе для України і її економіки.

Список використаної літератури

1. Про зайнятість населення [Електронний ресурс] : Закон України від 01 березня 1991 р. № 803-ХІІ. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-12> ; Pro zainiatist naseleattia [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy № 803-XII vid 01 bereznia 1991 r. - Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-12>.

2. Про зовнішню трудову міграцію [Електронний ресурс] : Закон України від 5 листопада 2015 року № 761-VIII — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19> ; Pro zovnishniu trudovu mihratsiiu [Elektronnyi

resurs] : Zakon Ukrainy vid 5 lystopada 2015 roku № 761-VIII — Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/761-19>.

3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України [Електронний ресурс] : Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII. - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12> ; Pro poriadok vyizdu z Ukrainy i vizdu v Ukrainu hromadian Ukrainy [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 21 sichnia 1994 roku № 3857-XII. - Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12>.

4. Про затвердження плану заходів на 2018-2021 роки щодо реалізації Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 р. № 602-р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-2018-%D1%80?lang> ; Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2018-2021 roku shchodo realizatsii Stratehii derzhavnoi mihratsiinoi polityky Ukrainy na period do 2025 roku [Elektronnyi resurs] : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 serpnia 2018 r. № 602-r. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-2018-%D1%80?lang>.

5. Бабакова О. Робота за безвізом та інші несподіванки: як Польща змінює ринок праці для українців [Електронний ресурс] / О. Бабакова // Європейська правда. – 2017. – 30 червня. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/30/7067876/> ; Babakova O. Robota za bezvizom ta inshi nespodivanky: yak Polshcha zminiuiе rynok pratsi dlia ukraintsiiv [Elektronnyi resurs] / O. Babakova // Yevropeiska pravda. – 2017. – 30 chervnia. – Rezhym dostupu : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/06/30/7067876/>.

6. Бізнес наполягає на гармонізації законодавства щодо працевлаштування іноземців [Електронний ресурс] // Укрінформ: Мультимедійна платформа іномовлення України.- 2019. - 12 листопада. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2517828-biznes-napolagae-na-garmonizacii-zakonodavstva-sodo-pracevlastuvanna-inozemciv.html> ; Biznes napoliahaie na harmonizatsii zakonodavstva shchodo pratsevlashtuvannia inozemtsiv [Elektronnyi resurs] // Ukrinform: Multymediina platforma inomovlennia Ukrainy.- 2019. - 12 lystopada. – Rezhym dostupu : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2517828-biznes-napolagae-na-garmonizacii-zakonodavstva-sodo-pracevlastuvanna-inozemciv.html>.

7. Малиновська О. А. Україна – Польща: до питання сучасних міграцій українців до Польщі [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська // Стратегічні пріоритети. - 2018. - № 3-4. - С. 65-72. ; Malynovska O. A. Ukraina – Polshcha: do pytannia suchasnykh mihratsii ukraintsiiv do Polshchi [Elektronnyi resurs] / O. A. Malynovska // Stratehichni priorytety. - 2018. - № 3-4. - S. 65-72.

8. Москаль Г. Напрями вдосконалення міжнародного співробітництва України у сфері регулювання міграційних процесів / Г. Москаль // Віче. - 2012. - № 20. - С. 16-19. ; Moskal H. Napriamy vdoskonalennia mizhnarodnoho spivrobitnytstva Ukrainy u sferi rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv / H. Moskal // Viche. - 2012. - № 20. - S. 16-19.

9. Пирожков С. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект / С. Пирожков, Е. Малиновская, А. Хомра. – Киев .: НИПМБ, 2003 – 134 с. ; Pirozhkov S. Vneshnie trudovye migratsii v Ukraine: sotsialno-ekonomicheskii aspekt / S. Pirozhkov, Ye. Malinovskaya, A. Khomra. – Kiev .: NIPMB, 2003 – 134 s.

10. Поліщук О. В. Білатеральне міжнародне-правове регулювання сфери міжнародної трудової міграції / О. В. Поліщук // Зовнішня торгівля: економіка фінанси, право. – 2010. – № 1. – С. 85–89. ; Polishchuk O. V. Bilateralne mizhnarodne-pravove

rehuliuвання sfery mizhnarodnoi trudovoi mihratsii / O. V. Polishchuk // Zovnishnia torhivlia: ekonomika finansy, pravo. – 2010. – № 1. – S. 85–89.

11. Попов А. А. Международное частное право : учеб. пособие / А. А. Попов. - 2-е изд., доп. и перераб. – Харьков : Каравелла, 2000. – 244 с. ; Попов А. А. Mezhdunarodnoe chastnoe pravo : ucheb. posobie / A. A. Popov. - 2-e izd., dop. i pererab. – Kharkov : Karavella, 2000. - 244 с.

12. Прихід В. Чи зможуть українських заробітчан "закрити" вдома? [Електронний ресурс] / В. Прихід // Deutsche Welle. - 2020. - 30 квітня. – Режим доступу : <https://p.dw.com/p/3bcE8> ; Prykhid V. Chy zmozhut ukrainskykh zarobitchan "zakryty" vdoma? [Elektronnyi resurs] / V. Prykhid // Deutsche Welle. - 2020. - 30 kvitnia. – Rezhym dostupu : <https://p.dw.com/p/3bcE8>

13. Руденко С. Коментар: Україна штучно намагається стримати трудову міграцію [Електронний ресурс] / С. Руденко // Deutsche Welle. –2020. – 1 травня. - Режим доступу : <https://p.dw.com/p/3be9D> ; Rudenko S. Komentar: Ukraina shtuchno namahaietsia strymaty trudovu mihratsiiu [Elektronnyi resurs] / S. Rudenko // Deutsche Welle. –2020. – 1 travnia. - Rezhym dostupu : <https://p.dw.com/p/3be9D>

14. Холод В. Аналіз міграційної політики як складової частини національної безпеки України [Електронний ресурс] / В. Холод // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ, 2004. – Вип. 5. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/28.pdf> ; Kholod V. Analiz mihratsiinoi polityky yak skladovoi chastyny natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] / V. Kholod // Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. – Kyiv, 2004. – Vyp. 5. – Rezhym dostupu : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/28.pdf>

15. Чаленко А. Панщина: украинские заробитчане в Польше [Електронний ресурс] / А. Чаленко // Профспілка "Трудова Солідарність". 2017. – 20 апреля. – Режим доступу : <http://laborunion.org.ua/blog/2017/04/20/panshhyna-ukraynskye-zarobytychane-v-polshe/> ; Chalenko A. Panshchyna: ukaynskye zarobytychane v Polshe [Elektronnyi resurs] / A. Chalenko // Profspilka "Trudova Solidarnist". 2017. – 20 apreliia. – Rezhym dostupu : <http://laborunion.org.ua/blog/2017/04/20/panshhyna-ukraynskye-zarobytychane-v-polshe/>.

16. Poland: Government concerned about precarious work contracts for foreigners [Electronic resource] // European web site on integration. – 2017. – 22 February. – Mode of access : <https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/poland-government-concerned-about-precariouswork-contracts-for-foreigners>.

17. Rejestr agencji zatrudnienia (KRAZ) [Electronic resource] // System Teleinformatyczny Obsługi Rejestrów PSZ (STOR). – Mode of access : <http://stor.praca.gov.pl/portal/#/kraz/wyszukiwarka>.

**A. Popov,
Y. Tuz**

EXTERNAL LABOUR MIGRATION: LACKS OF UKRAINIAN LEGAL ADJUSTING

The article investigates the state of the legal adjusting of external labour migration from Ukraine to foreign countries.

Authors criticize the one-sided orientation of the Ukrainian legislation, as unjustified administrative and such that does not take into account existent realities such as politics of Poland and other recipients of foreign workers.

It is not reasonable position that the Ukrainian legal doctrine approach is existing, in obedience to that for the decision of problems of this migration correct organization and

clear legislative adjusting of activity of subjects of business, that engage in mediation in employment abroad, are needed.

That it is really needed, so it to change a volume and maintenance of the legal adjusting of labour of citizens of Ukraine abroad in intergovernmental agreements in that one of parties there is Ukraine, and other - accepting the Ukrainian workers country.

Quite another business, international agreements other, than Ukraine, countries in the sphere of labour migration. It is today possible to give an example of the successful bilateral adjusting of international labour migratory processes in some from the basic states-importers of labour force.

Keywords: *external labour migration; legal migration; illegal migration; approach of general development; repatriation of skills and knowledge.*

Стаття надійшла до редакції 22.04.2020 р.

УДК 343.13(477)

**В.О. Рядінська,
Л.Д. Руденко**

ПЕРЕВАГИ, ПІЛЬГИ, ПОСЛУГИ ЯК ПРЕДМЕТИ ПОДАРУНКУ (НОВЕЛИ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ)

В статті досліджено використання переваг, пільг, послуг як предмету подарунку у сфері антикорупційного законодавства України. На підставі аналізу понять визначено, що у національному законодавстві відсутні визначення «переваги» чи «пільги». «Послуга» визначена Законом України від 12.05.1991 № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» та Цивільним кодексом України. Викладена порівняльна характеристика цих понять, на основі правового аналізу обґрунтовано, що переваги, пільги та послуги можуть бути предметом подарунку, а у випадку отримання їх спеціальними суб'єктами – підставою для притягнення останніх до відповідальності, Підсумовано, що правовий аналіз зазначених вище понять має визначальне значення при застосуванні антикорупційного законодавства.

Ключові слова: *переваги, пільги, послуги, предмет подарунку, антикорупційне законодавство.*

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-34-41

Постановка проблеми. Подарунок як поняття було введено в систему національного права Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII «Про запобігання корупції» (надалі – Закон № 1700-VII) і визначалося як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової [1]. Для спеціальних суб'єктів, визначених у статті 2 зазначеного нормативного акту, статтями 23, 24 цього ж закону встановлюється ряд заборон та обмежень щодо отримання подарунків, серед яких заборона безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або

місцевого самоврядування, заборона отримання подарунків від осіб, що перебувають у підпорядкуванні спеціального суб'єкта тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внаслідок введення антикорупційним законодавством заборон та обмежень щодо отримання подарунків для спеціальних суб'єктів, в теорії та практиці виникло багато спірних питань, пропозиції щодо вирішення яких можна знайти в роботах В.М. Киричка [2, с. 123], Т.С. Курила [3, с. 126], Н.М. Ярмиш [4, с. 58], О.А. Лупала [5], А.О. Тітка [6, с. 67], О.В. Кобець [7, с. 154], О.Гладуна, К.Є. Годуєвої [8, с. 32], В.С. Ковальського, О.І. Миколенка, О.Є. Стрельцова, О.І. Клименка [9, с. 98], Т.Т. Коломоєць, П.П. Лютікова [10, с. 164], З.А. Загиней [11, с. 36], В.Г. Сенік [12, с. 16], С.С. Рошупкіна [13, с. 197] та інших [14, с. 79], які розглядали співвідношення понять «подарунок» з іншими суміжними поняттями (неправомірною вигодою, дарунком, пожертвою тощо), особливості одержання подарунків спеціальними суб'єктами, ознаки обмеження одержання подарунків як різновиду адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією тощо.

Проте певні аспекти одержання подарунків спеціальними суб'єктами залишаються поза увагою дослідників, в той час як на практиці виникають проблеми при реалізації норм статей 23, 24 Закону № 1700-VII. До таких аспектів належить питання отримання спеціальними суб'єктами подарунків у вигляді переваг, пільг та послуг, оскільки антикорупційне законодавство цих понять не визначає, що на практиці створює певні проблеми та неоднозначне тлумачення.

Наприклад, згідно з постановами Галицького районного суду м. Львова від 13.03.2019 по справі № 461/1356/19, посадові особи Львівської ОДА, які притягувалися до відповідальності за скоєння правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУпАП (за отримання послуги від голови Львівської ОДА у вигляді оплати квитків рейсом сполученням Львів-Брно-Львів на літаку Falcon 2000 TC-CTN, вартість яких становила 29800 грн.), не були притягнуті до відповідальності у зв'язку з відсутністю (за визначенням суду) в їх діях складу правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУпАП.

Проте, згідно з постановою Сарненського районного суду Рівненської області від 06.09.2019 у справі № 572/2133/19, директор Національного антикорупційного бюро України, який притягувався до відповідальності за скоєння правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУпАП (отримання послуги у вигляді оплати неблизькою особою послуг оренди (розміщення та проживання) у період з 29.12.2018 по 02.01.2019 вартістю 10 000 грн), був визнаний винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУпАП [15; 16; 17].

Причиною неоднозначної практики судів є відсутність чіткого визначення у законодавстві понять перевага, пільга, послуга як предмету подарунків, внаслідок чого виникають розбіжності у їх тлумаченні.

Метою статі є аналіз переваг, пільг, послуг як предмету подарунку (як категорії антикорупційного законодавства України).

Виклад основного матеріалу. Національне законодавство не містить визначення поняття «перевага». В академічному тлумачному словнику «перевага» визначається як властивість, що вигідно відрізняє кого-, що-небудь від когось, чогось; виключне, особливе право на що-небудь; привілей; особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших [18]. В загальноприйнятому розумінні, перевагою є надання особі першочергового права на реалізацію наданих їй прав чи задоволення якихось потреб; переваги можуть надаватись у вигляді гарантій, привілеїв тощо [19, с. 15]. Тобто, предметом подарунку можуть бути переваги – особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для

конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших; надання особі першочергового права на реалізацію наданих їй прав чи задоволення якихось потреб; переваги можуть надаватись у вигляді гарантій, привілеїв тощо.

Загального визначення терміну «пільги» українське законодавство не містить, хоча і в законодавстві, і в науковій сфері вони використовуються доволі часто.

Український юридичний термінологічний словник тлумачить пільги, як повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків [18]; у академічному словнику української мови пільги визначаються як встановлені законодавством або іншими нормативними актами переваги, що надаються особі (групі осіб) порівняно з іншими [20].

О. В. Заяц, Н. М. Вапрянчук під пільгами розуміють надання кому-небудь переваг, часткове звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків або полегшення умов їх виконання [21, с. 98]. І. М. Ярцун зазначає, що пільгами у традиційному розумінні є переваги, додаткові права, що надаються певним категоріям осіб (фізичних або юридичних) [22]. Надання пільги може виражатись у повному або частковому звільненні особи від певних зобов'язань; здійснення додаткових виплат і компенсацій тощо. Отже, предметом подарунку можуть бути пільги – переваги, додаткові права, часткове звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків або полегшення умов їх виконання, що надаються певним категоріям осіб.

Визначення поняття «послуга» міститься у Законі України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ «Про захист прав споживачів» [23] та в Цивільному кодексу України (надалі – ЦК України) [24].

Послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Згідно зі ст. 901 ЦК України, за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [24].

Постачанням послуг є будь-яка операція, що не є постачанням товарів, чи інша операція з передачі права на об'єкти права інтелектуальної власності та інші нематеріальні активи чи надання інших майнових прав стосовно таких об'єктів права інтелектуальної власності, а також надання послуг, що споживаються в процесі вчинення певної дії або провадження певної діяльності [25].

Постачанням послуг, зокрема, є:

а) досягнення домовленості утримуватися від певної дії або від конкуренції з третьою особою чи надання дозволу на будь-яку дію за умови укладення договору;

б) постачання послуг за рішенням органу державної влади чи органу місцевого самоврядування або в примусовому порядку;

в) постачання послуг іншій особі на безоплатній основі;

г) передача результатів виконаних робіт, наданих послуг платнику податку, уповноваженому згідно з договором вести облік результатів спільної діяльності без утворення юридичної особи, а також їх повернення таким платником податку після закінчення спільної діяльності;

г) передача (внесення) виконаних робіт, наданих послуг як вклад у спільну діяльність без утворення юридичної особи, а також повернення послуг;

д) постачання послуг з розміщення знаку відповідної торгової марки або самого товару чи послуги в кінофільмі, серіалі або телевізійній програмі, які є візуальними

(глядачі лише бачать продукт або знак торговельної марки, продукт чи торговельна марка згадується у розмові персонажа; товар, послуга чи торговельна марка органічно вплітаються в сюжет і є його частиною).

Отже, предметом подарунку може бути послуга – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

Висновки. Підсумовуючи зазначене, констатуємо, що предметом подарунку можуть бути: переваги – особливі привілеї, що створюють додаткові можливості для конкретних осіб, які вигідно відрізняють їх від інших; надання особі першочергового права на реалізацію наданих їй прав чи задоволення якихось потреб (переваги можуть надаватись у вигляді гарантій, привілеїв тощо); пільги – переваги, додаткові права, часткове звільнення від виконання встановлених правил, обов'язків або полегшення умов їх виконання, що надаються певним категоріям осіб тощо; послуги – діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб.

У випадку отримання спеціальними суб'єктами переваг, пільг, послуг у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування або від підлеглих осіб слугує підставою притягнення таких суб'єктів до відповідальності.

Список використаної літератури

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 19.01.2019); Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (data zvernennia: 19.01.2019).

2. Киричко В.М. Проблема розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення заборон одержання неправомірної вигоди й подарунків, шляхи її вирішення. Проблеми законності. 2017. Вип. 138. С. 123–127; Kyrychko V.M. Problema rozmezhuвання kryminalnoi ta administratyvnoi vidpovidalnosti za porushennia zaboron oderzhannia nepravomirnoi vyhody u podarunkiv, shliakhy yii vyrishennia. Problemy zakonnosti. 2017. Vyp. 138. S. 123–127.

3. Курило Т.С. «Подарунок» як предмет адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-5 КУПАП, вчиненого нотаріусом. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 2. Т. 3. С. 122 – 129; Kurylo T.S. «Podarunok» yak predmet administratyvnoho pravoporushennia, predbachenoho st. 172-5 KUPAP, vchynenoho notariusom. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. 2017. Vyp. 2. T. 3. S. 122 – 129.

4. Ярмиш Н. Про співвідношення одержання неправомірної вигоди з одержанням забороненого подарунку. Вісник прокуратури. 2016. С. 52 – 58; Yarmysh N. Pro spivvidnoshennia oderzhannia nepravomirnoi vyhody z oderzhanniam zaboronenooho podarunku. Visnyk prokuratury. 2016. S. 52 – 58.

5. Лупало О.А. Деякі проблеми застосування обмеження щодо одержання подарунків в антикорупційному законодавстві. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13833/1/%D0%86%D0%9C%D0%9F%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%84%D0%92%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%94%D0%9>

[0%D0%A0%D0%A2%D0%86%D0%92_p077-083.pdf](#) (дата звернення: 19.01.2019) ; Lupalo O.A. Deiaki problemy zastosuvannia obmezhenia shchodo oderzhannia podarunkiv v antykoruptsiinomu zakonodavstvi. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13833/1/%D0%86%D0%9C%D0%9F%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%AF%20%D0%84%D0%92%D0%A0%D0%9E%D0%9F%D0%95%D0%99%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%98%D0%A5%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%94%D0%90%D0%A0%D0%A2%D0%86%D0%92_p077-083.pdf (data zvernennia: 19.01.2019).

6. Тітко А.В. Ознаки обмеження одержання подарунків як різновиду адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. *Прикарпатський юридичний вісник*. Одеса, 2018. Вип. 4(25). Т. 3. С. 67–73 ; Titko A.V. Oznaiky obmezhenia oderzhannia podarunkiv yak riznovydu administratyvnoho pravoporushennia, poviazanoho z koruptsiieiu. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. Odessa, 2018. Vyr. 4(25). T. 3. S. 67–73.

7. Кобець О.В. Особливості прозорості одержання подарунків працівниками правоохоронних органів та особами, уповноваженими на виконання функцій держави. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2011. № 4. С. 154 – 159 ; Kobets O.V. Osoblyvosti prozorosti oderzhannia podarunkiv pratsivnykamy pravookhoronnykh orhaniv ta osobamy, upovnovazhnymu na vykonannia funktsiy derzhavy. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. Kyiv, 2011. № 4. S. 154 – 159.

8. Гладун О., Годуєва К. Запобігання корупції шляхом встановлення обмежень щодо одержання подарунків. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1 (47). С. 32–37 ; Hladun O., Hoduieva K. Zapobihannia koruptsii shlyakhom vstanovlennia obmezhen shchodo oderzhannia podarunkiv. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2017. № 1 (47). S. 32–37.

9. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / В.С. Ковальський, О.І. Миколенко, Є.Стрельцов, О.І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 343 с. ; *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii» / V.S. Kovalskyi, O.I. Mykolenko, Ye. Streltsov, O.I. Klymenko*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2018. 343 s.

10. Коломоєць Т., Лютіков П. Обмеження щодо одержання подарунків як засіб запобігання правопорушенням, пов'язаним із корупцією: правовий аспект. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2017. № 12. С. 164–168 ; Kolomoiets T., Liutikov P. Obmezhenia shchodo oderzhannia podarunkiv yak zasib zapobihannia pravoporushenniam, povazanym iz koruptsiieiu: pravovyi aspekt. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Kyiv, 2017. № 12. S. 164–168.

11. Загинеї З.А. Загальновизнане уявлення про гостинність як індикатор корупціогенності у тексті Закону України «Про запобігання корупції». *Судова апеляція*. 2018. № 2 (51). С. 36–46 ; Zahynei Z.A. Zahalnovyznane uivlennia pro hostynnist yak indykator koruptsioghennosti u teksti Zakonu Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii». *Sudova apeliatsiia*. 2018. № 2 (51). S. 36–46.

12. Загинеї З., Сенік В. Благодійна допомога VS подарунок. *Вісник прокуратури*. 2018. № 11. С. 16–20 ; Zahynei Z., Senyk V. Blahodiina dopomoha V.S. podarunok. *Visnyk prokuratury*. 2018. № 11. S. 16–20.

13. Рошчупкін С. Співвідношення понять «одержання подарунку» та «неправомірна вигода». *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2019. № 8. С. 198 – 207 ; Roshchupkin S. Spivvidnoshennya poniat «oderzhannia podarunku» ta «nepravomirna vyhoda». *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Kyiv, 2019. № 8. S. 198 – 207.

14. Рядінська В.О., Костенко Ю.О. Андрущенко Г.С. Щодо співвідношення понять

«подарунок» та «дарунок». Правові горизонти. 2019. № 18 (31). С. 79–84 ; Riadinska V.O., Kostenko Yu.O. Andrushchenko H.S. Shchodo spivvidnoshennia poniat «podarunok» ta «darunok». Pravovi horyzonty. 2019. № 18 (31). S. 79–84.

15. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 13.03.2019 у справі № 461/1356/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80432416> (дата звернення: 19.11.2019); постанова Галицького районного суду від 21.03.2019 у справі № 461/1358/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80747883> (дата звернення: 19.11.2019) ; Postanova Halyskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 13.03.2019 u spravi № 461/1356/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80432416> (data zvernennia: 19.11.2019); postanova Halyskoho raionnoho sudu vid 21.03.2019 u spravi № 461/1358/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80747883> (data zvernennia: 19.11.2019).

16. Постанова Галицького районного суду м. Львова від 22.03.2019 у справі № 461/1359/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80677606> (дата звернення: 22.01.2020) ; Postanova Halyskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 22.03.2019 u spravi № 461/1359/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80677606> (data zvernennia: 22.01.2020).

17. Постанова Сарненського районного суду Рівненської області від 06.09.2019 у справі № 572/2133/19 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80678212> (дата звернення: 22.01.2020) ; Postanova Sarnenskooho raionnoho sudu Rivnenskoyi oblasti vid 06.09.2019 u spravi № 572/2133/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80678212> (data zvernennia: 22.01.2020).

18. Український юридичний термінологічний словник. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 22.01.2020) ; Akademichnyi tлумачnyi slovnyk. URL: <http://sum.in.ua/> (data zvernennia: 22.01.2020).

19. Лупало О.А., Рокотянська А.С. Деякі питання теоретико-правових засад визначення встановлених законом правопорушень щодо одержання подарунків. Забезпечення прав і свобод людини засобами адміністративного права: матеріали науково-практичного семінару / ред. колегія: О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, О.К. Волох. Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2017. С. 15–21; Lupalo O.A., Rokotianska A.S. Deiaki pytannia teoretyko-pravovykh zasad vyznachennia vstanovlenykh zakonom pravoporushen shchodo oderzhannia podarunkiv. Zabezpechennia prav i svobod liudyny zasobamy administratyvnoho prava: materialy naukovo-praktychnoho seminaru / red. kolehiia: O.V. Kuzmenko, I.D. Pastukh, O.K. Volokh. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Kafedra», 2017. S. 15–21.

20. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/piljgha> (дата звернення : 06.01.2020) ; Slovnyk ukraïnskoi movy. Akademichnyi tлумачnyi slovnyk. URL: <http://sum.in.ua/s/piljgha> (data zvernennia: 06.01.2020).

21. Заяц О. В. Экономические основы социальной работы. Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2003. С. 75; Вапрянчук Н.М. Пільга як одна з форм системи соціального забезпечення. Право і суспільство. 2015. № 3. Ч. 3. С. 98 – 107 ; Zaiats O.V. Ekonomicheskiiie osnovy sotsialnoi raboty. Vladivostok: Yzd-vo Dalnievostochnoho unyversytetieta, 2003. S. 75; Vapryanchuk N.M. Pilha yak odna z form systemy sotsialnoho zabezpechennia. Pravo i suspilstvo. 2015. № 3. CH. 3. S. 98 – 107.

22. Ярцун М.І. Пільги в праві соціального забезпечення. URL: <http://www.apdp.in.ua/v46/31.pdf> (дата звернення : 06.01.2020) ; Yartsun M.I. Pilhy v pravi sotsialnoho zabezpechennia. URL : <http://www.apdp.in.ua/v46/31.pdf> (data zvernennia: 06.01.2020).

23. Про захист прав споживачів: Закон від 12.05.1991 № 1023-XII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (дата звернення: 06.01.2019) ; Pro zakhyst prav spozhyvachiv: Zakon vid 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12> (data zvernennia: 06.01.2019).

24. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. №№ 40–44. Ст. 356 ; Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 16.01.2003 № 435-IV. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 40–44. St. 356.

25. Податковий кодекс України: Закон від 08.04.2011. Відомості Верховної Ради України. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112 ; Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon vid 08.04.2011. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2011, № 13-14, № 15-16, № 17. St. 112.

V. Riadinska,
L. Rudenko

ADVANTAGES, BENEFITS, SERVICES AS GIFT ITEMS (NOVELS OF THE ANTI-CORRUPTION LEGISLATION OF UKRAINE)

Using of advantages, benefits, services as a gift item in the sphere of anti-corruption legislation of Ukraine investigated in the article. The article investigates the use of advantages, privileges, services as a gift subject in the sphere of anti-corruption legislation of Ukraine. Based on the analysis of the concepts of "advantage", "benefit", "service" it has been determined that there are no definitions of "advantages" or "benefits" in the national legislation. It is justified that advantages, as special privileges that create additional opportunities for individuals who favorably distinguish them from others; providing a person with a priority right to exercise the rights granted to him/her or meeting the needs may be the subject of a gift. Advantages could be provided through guarantees, benefits and the like. Attention is focused on the fact that benefits, such as advantages, supplementary rights, partial exemption from the established rules, duties or facilitating the conditions of their fulfillment provided to certain categories of persons are also considered as gifts.

The service, as activity of the executor on rendering (transfer) of material or intangible goods to the consumer determined by the agreement, is carried out on individual order of the consumer for satisfying his personal needs, determined by the Law of Ukraine from 12.05.1991 No. 1023-XII "On protection of consumers' rights" and the Civil Code of Ukraine.

It has been summed up, that the subject of a gift may include: advantages – special privileges that create additional opportunities for individuals who favorably distinguish them from others; providing individuals with a priority right to exercise the rights granted to them or meet their needs (advantages may be in the form of guarantees, privileges, etc.); benefits – advantages, additional rights, partial exemption from compliance with the established rules, obligations or facilitation of the conditions of their compliance, provided to certain categories of persons and so on; services – activity of the performing agency to provide (transfer) to the consumer a tangible or intangible benefit defined in the contract, is carried out on individual order of the consumer to meet his personal requirements.

Considering that in case special entities receive advantages, benefits and services in connection with carrying out by such subjects of activity connected with performance of functions of the state or local government or from subordinated subjects can be considered as reception of gifts and serve as the basis for bringing such entities to responsibility, the legal analysis of the mentioned above concepts is of defining importance in application of the anticorruption legislation.

Keywords: *benefits, advantages, services, gift items, anti-corruption legislation.*

Стаття надійшла до редакції 24.04.2020 р.

УДК: 343.2.01: 351.74

І.Ф. Хараберюш

СПЕЦІАЛЬНА ТЕХНІКА В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У статті розглядається спеціальна техніка, що використовується в адміністративній діяльності правоохоронних органів. Підкреслено, що суттєве значення у процесі демократичного становлення держави та ефективної адміністративної діяльності правоохоронних органів відіграють науково-технічні засоби, що узагальнено визначаються як організаційна техніка. Наводяться чинники, що підкреслюють необхідність використання організаційної техніки в адміністративній діяльності правоохоронних органів. Надається визначення поняття «організаційна техніка». Для визначення обсягу поняття «організаційна техніка» застосовується метод вибору критерію. Згідно обраних критеріїв досліджена системно-структурна будова організаційної техніки правоохоронних органів. Основою систематизації організаційної техніки слугує ієрархічна структура підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють адміністративну діяльність. Доведено, що визначальною вимогою чинного законодавства до засобів організаційної техніки є необхідність здійснення їх сертифікації та періодичної перевірки.

Ключові слова: спеціальна техніка, адміністративна діяльність, організаційна техніка, система, сертифікація.

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-41-50

Постановка проблеми. Наявність правопорушень та їх деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає державні правоохоронні органи постійно вдосконалювати методи та заходи протидії цим негативним явищам.

Така реакція правоохоронних органів необхідна для забезпечення публічної та особистої безпеки всього суспільства в цілому. Безвідповідальне ігнорування навіть незначних адміністративних порушень з боку правоохоронних органів призводить до зниження довіри щодо системи захисту громадян, правового нігілізму, росту злочинності та інших пов'язаних з цим негативних соціальних явищ.

Становлення України як демократичної, соціальної, правової держави значною мірою залежить від стабільності суспільних відносин, захищеності прав, свобод і інтересів людини та вимагає ефективної роботи правоохоронних органів. Зміст адміністративної діяльності правоохоронних органів полягає в виконанні обов'язків з охорони публічної безпеки і порядку, протидії злочинності та попередження правопорушень, а також створенні умов для реалізації приватними особами своїх прав і законних інтересів [1, с. 8]. Суттєве значення у процесі демократичного становлення держави та ефективної адміністративної діяльності правоохоронних органів відіграють науково-технічні засоби, що нами узагальнено визначаються як *спеціальна техніка правоохоронних органів*.

Міждисциплінарна юридична категорія «спеціальна техніка правоохоронних органів» [2] об'єднує усі технічні засоби, які використовуються в діяльності правоохоронних органів, та поділяється відповідно до їх професійної спрямованості на

криміналістичну (слідча діяльність), оперативну (оперативно-розшукова діяльність) та організаційну (адміністративна діяльність).

Якщо криміналістична та оперативна техніка мають досить розвинену систему досліджень та сформувались як категорії окремих юридичних наук – організаційна техніка такої системи не має і потребує окремого розгляду.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями використання науково-технічних засобів в правоохоронній діяльності займалися П.П. Артеменко, О.М. Бандурка, Р.С. Белкін, В.В. Бірюков, О.Г. Волеводз, В.О. Глушков, Д.В. Гребельський, В.І. Декшне, О.Ф. Долженков, П.А. Єрмаков, В.П. Захаров, І.О. Ієрусалимов, І.П. Козаченко, Є.Д. Лук'янчиков, С.С. Овчинський, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, Ю.О. Пілюков, М.А. Погорецький, О.О. Пунда, М.В. Салтевський, Е.Ф. Толмачев та багато інших учених. Але досі немає чіткої понятійної та структурної визначеності спеціальної техніки, яка використовується в адміністративній діяльності, окреслення її системи, тлумачення її як юридичної категорії.

Мета статті – окреслити місце спеціальної техніки, що використовується в адміністративній діяльності, визначити її систему, надати загальну характеристику організаційній техніці та описати її класифікацію.

Виклад основного матеріалу. Однією зі складових правоохоронної діяльності органів поліції є адміністративна діяльність, яка вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань відповідними органами та підрозділами поліції. Адміністративна діяльність здійснюється за допомогою адміністративно-правових засобів і спрямована на охорону публічного порядку, забезпечення публічної безпеки [3, с. 3]. Одним з дієвих засобів реалізації адміністративної діяльності є спеціальна техніка правоохоронних органів.

Необхідність застосування спеціальної техніки в діяльності правоохоронних органів України і в адміністративній діяльності зокрема зумовлена багатьма чинниками:

- використання спеціальної техніки суттєво розширює фізичні можливості людини, що у свою чергу підвищує продуктивність службової та соціальної діяльності співробітників у всіх сферах функціонування правоохоронних органів;
- застосування спеціальної техніки в процесі удосконалення інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів, всієї інформаційної інфраструктури правоохоронних органів України призводить до підвищення оперативності управлінських рішень, оптимальної чисельності підрозділів правоохоронних органів;
- у процесі діяльності правоохоронних органів з попередження злочинів, збору первинних даних, застосування спеціальної техніки дає можливість уникати впливів суб'єктивних факторів та суттєво підвищує рівень об'єктивності таких даних;
- використання спеціальних технічних систем дозволяє суттєво підвищити надійність окремих безперервних функцій діяльності правоохоронних органів (охоронні системи, системи сигналізації, системи відеоспостереження тощо);
- ефективна протидія сучасним злочинним угрупованням, нейтралізація та попередження їх діяльності сьогодні неможлива без спеціальної техніки, що є наслідком високої технічної оснащеності таких угруповань [4, с. 7].

Ми раніше доводили, що поняття «спеціальна техніка» є родовим, і найбільш доцільним є класифікувати її за напрямками діяльності, чому також сприяє система чинного законодавства, що регулює використання спеціальної техніки різними службами. Таким чином, спеціальну техніку можна класифікувати щодо оперативно-розшукової, слідчої та адміністративної діяльності [5, с. 26].

Однак, визнаючи такий поділ спеціальної техніки за напрямком діяльності правоохоронних органів, науковці в подальшому не досліджують системно понятійно-структурний комплекс щодо спеціальної техніки взагалі і організаційної техніки зокрема. Окремі науковці визначають спеціальну техніку як систему технічних засобів і відповідних тактичних прийомів, які застосовуються органами внутрішніх справ при умові суворого додержання законності в боротьбі із злочинністю, забезпеченні громадського порядку та виконання інших, покладених на них функцій. При цьому до технічних засобів вони відносять сім основних класів: засоби зв'язку; засоби сигналізації та промислового телебачення; оперативно-технічні засоби (засоби негласної фотозйомки та відеозапису, засоби негласного звукозапису, пошукові прилади; прилади нічного спостереження; спеціальні хімічні речовини); засоби розвідки та технічного захисту інформації; криміналістична техніка; інформаційні системи; засоби індивідуального захисту та активної оборони [6, с. 5]. В цьому визначенні спеціальної техніки простежуються основні напрямки використання технічних засобів в діяльності органів внутрішніх справ, але немає чіткої класифікації цих засобів, що використовуються в адміністративній діяльності.

Окремі науковці розглядають спеціальну техніку в межах усіх правоохоронних органів [7, с. 5; 8, с. 6.; 9, с. 10], але також не доводять до логічного завершення юридичну дефініцію, що нами розглядається.

В роботах науковців іноді зустрічається визначення техніки, що використовується в адміністративній діяльності, – це сукупність технічних засобів, що застосовуються гласно, з метою забезпечення охорони громадського порядку та громадської безпеки. Технічні засоби, пристрої і прийоми їх застосування розробляються або пристосовуються залежно від напрямку адміністративної діяльності органів внутрішніх справ і цілей їх застосування. До них відносяться засоби організаційної техніки, спеціальні транспортні засоби, технічні засоби регулювання дорожнього руху та ін. Застосування цієї техніки регулюється нормами адміністративного права [10, с. 6]. В цій роботі також присутня невизначеність стосовно системи організаційної техніки та її чіткої класифікації.

Питання щодо особливості використання спеціальної техніки в адміністративній діяльності правоохоронних органів ми спробуємо розглянути, спираючись на зміст адміністративної діяльності поліції, що полягає в виконанні обов'язків із забезпечення публічної безпеки і порядку, боротьби із злочинністю та попередження правопорушень, а також створенні умов для реалізації приватними особами своїх прав і законних інтересів. Адміністративна діяльність поліції поділяється на два види:

1) внутрішньосистемну. Внутрішньосистемна адміністративна діяльність спрямована на забезпечення ефективного функціонування усіх підрозділів і служб, чіткої роботи співробітників, а також раціональне використання сил і засобів. Вона включає в себе: визначення структури, штатів, планування роботи, контроль і перевірку виконання, поширення позитивного досвіду, розстановку та виховання кадрів, атестацію співробітників, діловодство. Ця діяльність поширюється на підпорядковані підрозділи та має допоміжний характер відносно зовнішньої.

2) зовнішню (правоохоронну). Зовнішня адміністративна діяльність виходить за межі системи поліції та поширюється на непідпорядковані їй державні та громадські організації, а також на громадян. Розрізняють такі її напрями:

- охорона публічного порядку;
- забезпечення публічної безпеки (правил дозвільної системи, безпеки дорожнього руху тощо);
- охорона власності;

- ліцензійна робота;
- охорона, утримання та конвоювання осіб;
- функціонування спеціальних установ поліції;
- профілактична робота [1, с. 10].

Для визначення обсягу поняття «організаційна техніка» ми застосуємо метод вибору критерію. При формулюванні визначення організаційної техніки за основу ми беремо такі ознаки:

- тлумачення дефініції «організація» (від грец. *ὄργανον* – інструмент) як цільове досягнення певної мети. Під терміном «техніка» розуміється, по-перше, сукупність засобів праці, знарядь, за допомогою яких створюють що-небудь, по-друге, безпосередньо самі машини, знаряддя, пристрої та, по-третє, сукупність знань, засобів, способів, прийомів, використовуваних в якій-небудь справ [11, с. 795]. «Спеціальність» організаційної техніки в даному випадку визначається її цільовою призначеністю [2] і дозволяє із загального арсеналу науково-технічних засобів виділити засоби й методи, що забезпечують рішення завдань адміністративної діяльності правоохоронних органів;

- вимоги, що пред'являються до використання організаційно-технічних засобів. В силу специфіки застосування до них пред'являються такі вимоги, як наукова обґрунтованість, що повинно забезпечуватися системою державних стандартів та сертифікації відповідного обладнання; надійність, тобто спроможність тривалої роботи (в тому числі і в автономному режимі) в будь-яких кліматичних і погодних умовах; безпека, тобто незавдання шкоди життю і здоров'ю людей та довкіллю тощо;

- суб'єкт застосування, в якості якого виступають правоохоронні органи, що реалізують адміністративну функцію. В даному випадку в якості суб'єктів ми розглядаємо відповідні органи та підрозділами поліції, які виконують адміністративну діяльність, що вирізняється за обсягом і змістом виконуваних завдань. Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 та Положенням про Національну поліцію від 28.10.2015 визначенні основні заходи, що вживають органи Національної поліції України в рамках адміністративної діяльності;

- умови застосування організаційної техніки. Організаційно-технічні засоби можна підрозділити стосовно напрямків адміністративної діяльності, що реалізуються згідно з нормами адміністративного права (по лінії служб охорони громадського порядку, охорони об'єктів тощо);

- спрямованість застосування організаційної техніки на реалізацію функцій охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, охорони власності, профілактичної роботи тощо.

Спираючись на визнання дефініції «спеціальна техніка» як узагальнюючого, родового поняття, ми можемо стверджувати, що організаційна техніка – це спеціальна техніка, що використовується в адміністративній діяльності. Її можна визначити як *сукупність організаційно-технічних засобів та методів їх правомірного використання з метою виконання правоохоронними органами завдань адміністративної діяльності*. До організаційно-технічних засобів, відповідно до цього визначення, відносяться – *технічні, програмно-технічні та програмні засоби, спеціальні пристрої, речовини, автоматизовані та інтелектуальні системи*. Методи застосування організаційної техніки – це *науково обґрунтовані тактичні прийоми, способи та інформаційні технології*.

Подальшим розвитком нашого дослідження повинно бути визначення системно-структурної будови організаційної техніки правоохоронних органів як наукової категорії згідно обраних критеріїв.

Для цього звернемося до класичної теорії організації. Значну роль в її розвитку відіграв німецький соціолог М. Вебер, який описав ідеальну організаційну структуру, яка уможливило оптимізацію роботи усього структурного об'єднання (наприклад, правоохоронного органу). Він вважав, що такі основні елементи організаційної структури, як: поділ праці за функціональною спеціалізацією, ієрархічна система розподілу влади, формалізована система процедур, правил і норм для визначення прав й обов'язків працівників та їхньої поведінки в конкретних ситуаціях, наймання і просування працівників відповідно до їхньої компетентності й внутрішніх потреб, знеособленість відносин, забезпечать швидкість, точність, порядок, визначеність, безперервність і передбачуваність діяльності структурного об'єднання. Система, побудована відповідно до цих принципів, отримала назву ієрархічної структури [12]. Відповідно до пп. 3.5.1 ДСТУ ISO 9000 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів», система – це сукупність взаємопов'язаних або взаємодійних елементів. Стандартизація сприяє поєднанню організаційних елементів в нашому випадку правоохоронного органу, що виконує адміністративні функції, системотвірними взаємозв'язками, тим самим створюючи передумови для виникнення синергійного ефекту [13, с. 19-20]. Ієрархічна структура підрозділів правоохоронних органів, що здійснюють адміністративну діяльність (в основному поліції), слугуватиме основою систематизації організаційної техніки.

За аналогією зі спеціальною технікою організаційна техніка як галузь знань є сукупністю знань, що перебувають у певній послідовності щодо їхньої значущості, взаємозв'язку та відношення. Як і кожна наука, організаційна техніка має свою систему яка формувалась впродовж певного часу і потребує чіткого визначення з урахуванням вимог сьогодення [2].

Користуючись дедуктивним методом, ми можемо стверджувати, що систему організаційної техніки, як розділу спеціальної техніки правоохоронних органів, складають елементи, до яких входять *загальні положення та галузі організаційної техніки*. Загальні положення повинні визначати основні поняття, систему, принципи використання, завдання організаційної техніки, загальну характеристику засобів організаційної техніки, прийомів і способів їх застосування, правову регламентацію при вирішенні завдань адміністративної діяльності.

Галузі організаційної техніки правоохоронних органів повинні складатись з основних напрямків її використання в адміністративній діяльності. За напрямками використання вона може розглядатися стосовно управління діяльністю правоохоронних органів – *техніка управління*, охорони і забезпечення публічної безпеки – *техніка безпеки*, охорони власності – *охоронна техніка*.

Також засоби організаційної техніки, ми вважаємо, можуть класифікуватись за такими критеріями: *джерело походження; призначення*.

Стосовно джерел походження засоби організаційної техніки можна поділити на три великі групи: загального застосування (приспосовані), загального застосування з незначною доробкою (модифіковані) і спеціально розроблені (унікальні).

За призначенням організаційно-технічні засоби можна розглядати, ураховуючи їх технічні можливості, які використовуються для реалізації адміністративних форм діяльності правоохоронних органів. За призначенням вони, ми вважаємо, поділяються на: засоби фіксації інформації; засоби організації управління (засоби зв'язку, підсилення мови, системи збору, накопичення та аналізу інформації тощо); технічні засоби охорони; пошукову техніку; засоби спостереження та контролю; засоби захисту тощо.

З урахуванням того, що нами загальна характеристика спеціальної техніки правоохоронних органів і її складових розглядалась раніше [2; 5; 14; 15] ми більш детально зупинимось на галузях організаційної техніки.

Адміністративне право як складова частина правової системи держави характеризується насамперед тим, що воно виступає регулятором особливої категорії суспільних відносин, а саме: відносин, які складаються у сфері державного управління. Сам термін «адміністративне» у перекладі з латинської означає «управління». Тому словосполучення «адміністративне право» цілком закономірно можна трактувати як «управлінське право», а термін «адміністративна діяльність правоохоронних органів» – як «управлінська діяльність правоохоронних органів». Термін «управління» у буквальному розумінні означає діяльність з керівництва чимось. У довідковій літературі є кілька визначень сутності управління. Найчастіше його розуміють як діяльність, що спрямовує і регулює суспільні відносини; сукупність приладів і механізмів, за допомогою яких приводять в рух машини; підрозділу в системі установи; вид синтаксичної залежності тощо [16, с. 6].

Система управління правоохоронними органами як і кожна система управління має чотири елементи: суб'єкт управління – той, хто керує; об'єкт управління – те, що керується суб'єктом управління; прямий зв'язок – це вплив суб'єкта на об'єкт управління; зворотній зв'язок – це інформування об'єктом управління у відповідній формі про сприйняття чи неприйняття керуючого впливу суб'єкта управління. В цій системі канали прямого і зворотного зв'язку організують засоби забезпечення управлінської діяльності – техніка управління.

Техніка управління призначена для забезпечення безперебійного зв'язку суб'єкта і об'єкта управління. До її складу, ми вважаємо, відносяться: *засоби зв'язку, підсилення мови, відеоспостереження, інформаційні та інтелектуальні системи.*

У тлумачному словнику української мови зазначається, що «публічний» – це той, що має місце в присутності людей, публіки; призначений для відвідування чи користування широкими масами; прилюдний; громадський [17, с. 383]. А категорія «публічна безпека» відображає сучасні тенденції суспільного та державного розвитку у напрямі, що відповідає пріоритетності життя, здоров'я та особистої безпеки людини та громадянина, її благополуччя та добробуту [18, с. 85].

Так під публічною безпекою можна розуміти збереження правопорядку від загрозливих явищ і цінностей громадян, держави та суспільства в цілому, а також фактичний стан, який робить неможливим їх нормальне функціонування, реалізацію гарантованих законом прав, свобод та інтересів, збереження майна, здоров'я та життя людей [19, с. 743]. Ефективність охорони і забезпечення публічної безпеки багато в чому залежить від засобів, які гарантують безпеку особовому складу правоохоронних органів, що здійснює охорону громадського порядку, та дорожнього руху, а саме, від техніки безпеки.

До техніки безпеки ми можемо віднести: *спеціальні засоби, засоби фіксації та спостереження, засоби пошуку* [20, с. 164-206], *засоби контролю безпеки дорожнього руху* [21, с. 244-346].

Потребує пояснення підходи до окремих засобів контролю безпеки дорожнього руху та розповсюдження цих підходів на інші засоби організаційної техніки. Законодавчо регульовані засоби вимірювальної техніки, що використовуються для контролю безпеки дорожнього руху (алкотестери, газоаналізатори, вимірювачі швидкості, дефектоскопи тощо), у відповідності до Закону України «Про метрологію та метрологічну діяльність» від 05.06.2014 р. № 1314-VI підлягають сертифікації (ст. 16) та періодичній повірці та повірці після ремонту (ст. 17). Тому єдиною та визначальною

вимогою чинного законодавства до засобів вимірювальної техніки, які вже введено або планується ввести в експлуатацію, є необхідність здійснення їх сертифікації та періодичної перевірки. Такий підхід, ми впевнені, необхідно розповсюдити на інші засоби спеціальної техніки правоохоронних органів взагалі та на засоби організаційної техніки зокрема.

Сутність застосування технічних засобів для охорони різних об'єктів досить проста. Вона полягає в обладнанні охоронюваного об'єкта приладами, здатними фіксувати будь-які несанкціоновані спроби проникнення на об'єкт або стати причиною пожежі на об'єкті і автоматично формувати сигнал оповіщення (тривоги) персоналу охорони, які визначаються нами як охоронна техніка.

Охоронна техніка – це сукупність сертифікованих охоронно-технічних засобів (охоронна сигналізація) і методів, які використовуються для виявлення, фіксації, дослідження, оцінки та використання інформації щодо охорони об'єктів.

Система охоронної техніки визначається за двома ознаками: за *галуззю застосування*; за *функціональним призначенням*. За галуззю застосування технічні засоби охоронної техніки поділяється на три групи: охоронні; пожежні; охоронно-пожежні. За функціональним призначенням вони поділяють на дві групи: технічні засоби виявлення (датчики), призначені для одержання інформації про стан контрольованого параметра; технічні засоби сповіщення, призначені для прийому, перетворення, передачі, зберігання, обробки і відображення інформації, яка надходить від датчиків [20, с. 230-231].

Висновки. Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що організаційна техніка – це сукупність організаційно-технічних засобів та методів їх правомірного використання з метою виконання правоохоронними органами завдань адміністративної діяльності. До організаційно-технічних засобів відносяться – технічні, програмно-технічні та програмні засоби, спеціальні пристрої, речовини, автоматизовані та інтелектуальні системи. Методи застосування організаційної техніки – це науково обґрунтовані тактичні прийоми, способи та інформаційні технології.

Систему організаційної техніки складають елементи, до яких входять загальні положення та галузі організаційної техніки. Загальні положення повинні визначати основні поняття, систему, принципи використання, завдання організаційної техніки, загальну характеристику засобів організаційної техніки, прийомів і способів їх застосування, правову регламентацію при вирішенні завдань адміністративної діяльності.

Галузі організаційної техніки правоохоронних органів повинні складатись з основних напрямків її використання в адміністративній діяльності. За напрямками використання вона може розглядатися стосовно управління діяльністю правоохоронних органів – техніка управління, охорони і забезпечення публічної безпеки – техніка безпеки, охорони власності – охоронна техніка.

Єдиною та визначальною вимогою чинного законодавства до засобів організаційної техніки, які вже введено або планується ввести в експлуатацію, є необхідність здійснення їх сертифікації та періодичної перевірки.

Список використаної літератури

1. Адміністративна діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / Калюк О.М., Константінов С.Ф., Куліков В.А. та ін. / за ред. Кулікова В.А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с. *Administraty`vna diyal`nist` Nacional`noyi policiyi: navchal`ny`j posibny`k dlya pidgotovky` do ispy`tu / Kalyuk O.M.,*

Konstantinov S.F., Kulikov V.A. ta in. / za red. Kulikova V.A. K.: «Osvita Ukrayiny», 2016. 230 s.

2. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка правоохоронних органів як міждисциплінарна категорія юридичної науки // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2019. № 1(19) : URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/18hifkyn.pdf>. Xaraberiush I.F. Special`na texnika pravoohoronny`x organiv yak mizhdy`scu`plinarna kategoriya yury`dy`chnoyi nauky` // Chasopy`s Nacional`nogo univerty`tetu «Ostroz`ka akademiya». Seriya «Pravo». 2019. # 1(19) : URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n1/18hifkyn.pdf>.

3. Адміністративна діяльність міліції: підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. Administraty`vna diyal`nist` miliciji: pidruchny`k / za zag. red. O.M. Bandurky`. Xarkiv: Vy`d-vo Nacz. un-tu vnutr. sprav, 2004.

4. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник.. Х. : Вид-во Нац. ун.-ту внутр. справ, 2002. 336 с. Bandurka O.M. Operaty`vno-rozshukova diyal`nist` : pidruchny`k.. X. : Vy`d-vo Nacz. un.-tu vnutr. sprav, 2002. 336 s.

5. Хараберюш І.Ф. Протидія злочинності засобами спеціальної техніки: концептуальний підхід: монографія. Донецьк: Вид-во «Ноулідж», 2011. 362 с. Kharaberiush I.F. Protydiya zlochinnosti zasobamy spetsialnoy tekhniki: kontseptualnyu pidkhid: monografiyu. Donetsk: Vyd-vo «Noulidzh», 2011. 362 s.

6. Мукоїда Р.В. Шелехов А.О. Спеціальна техніка в органах внутрішніх справ.: навч. посіб; за заг. ред. С. В. Кузніченка. Одеса: ОДУВС, 2013. 134 с. Mukoida R.V. Shelekhov A.O. Spetsialna tekhnika v organakh vnutrishnikh sprav: navch. pos.; za zag. red. S.V. Kuznichenka. Odesa: ODUVS, 2013. 134 s.

7. Специальная техника правоохранительных органов: учебное пособие / сост.: Е. Р. Пудаков, Р. Р. Яппаров. Уфа: Изд-во БИСТ (филиал) ОУП ВО «АТиСО», 2017. 240 с. Spetsialnaya tekhnika pravookhranitelnykh organov: uchebnoe posobie / sost. E.R.Pudakov, R.R. Yapparov. Ufa: Izd-vo DIST (filial) OUP VO «AtiSO», 2017. 240 s.

8. Леонов С.Н. Попов В.Г. Специальная техника правоохранительных органов. Курс лекций. Томск, Кузбасский институт ФСИН России, 2010. 271 с. Leonjv S.N., Popov V.G. Spetsialnaya tekhnika pravookhranitelnykh organov. Kurs lektsiy. Tomsk, Kuzbasskiy institut FSIN Rossii, 2010. 271 s.

9. Быстрыков Е.Н., Савельева М.В., Смушкин А.Б. Специальная техника : учебное пособие. М. : ЮСТИЦИЯ, 2018. 252 с. Bystryakov E.N., Saveleva M.V., Smushkin A.B. Spetsialnaya tekhnika: uchebnoe posobie. M. USTITSIYA, 2018. 252 s.

10. Кемпф, В.А. Основы применения специальной техники в профессиональной деятельности сотрудника полиции : учебное пособие. Барнаул : Барнаульский юридический институт МВД России, 2016. 70 с. Kempf, V.A. Osnovy primeneniya spetsialnoj tekhniki v professionalnoj deyatel'nosti sotrudnika policii : uchebnoe posobie. Barnaul : Barnaulskij yuridicheskij institut MVD Rossii, 2016. 70 s.

11. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов; под ред. Н.Ю. Шведовой. М.: Рус. яз., 1990. 921 с. Ozhegov S.I. Slovar russkogo yazyka: 70000 slov; pod red. N.Yu.Shvedovoy. M.: Rus. yaz., 1990. 921 s.

12. Вебер М. Избранные произведения. М.: Прогресс, 1990. 808с. Veber M. Izbrannye proizvedeniya. M.: Progress, 1990. 808s.

13. Новаківський І.І. Система управління підприємства в інформаційному суспільстві: дис. ... доктор економ. наук: 08.00.04 / Новаківський Ігор Іванович. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2017. 494 с. Novakivs`kyj I.I. Sy`stema upravlinnya pidpry`yemstva v informacijnomu suspil`stvi: dy`s. ... doktor ekonom.

nauk: 08.00.04 / Novakivs`ky`j Igor Ivanovy`ch. L`viv: Nacional`ny`j universy`tet «L`vivs`ka politexnika», 2017. 494 s.

14. Хараберюш І.Ф. Використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні: теоретичні, правові та організаційні аспекти: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 284 с. Xaraberiush I.F. Vy`kory`stannya special`noyi texnyk` shhodo proty`diyi zlochy`nnosti v Ukrayini: teorety`chni, pravovi ta organizacijni aspektu` : monografiya. L`viv: L`vivs`ky`j derzhavny`j universy`tet vnutrishnix sprav, 2011. 284 s.

15. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка правоохоронних органів: поняття та система // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. 2019. Вип. 17. С. 32-40. Xaraberiush I.F. Special`na texnika pravooxoronnx organiv: ponyattya ta sy`stema // Visny`k Mariupol`s`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya : Pravo. 2019. Vy`p. 17. S. 32-40.

16. Колпаков В.К. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 544 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7900.html>. Kolpakov V.K. Administraty`vne pravo Ukrayiny` : navchal`ny`j posibny`k. K.: Yurinkom Inter, 2004. 544 s. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7900.html>.

17. Словник української мови: в 11 томах. Т. 8. К. : Наук. думка, 1977. 927 с. Slovny`k ukrayins`koyi movy` : v 11 tomax. T. 8. K. : Nauk. dumka, 1977. 927 s.

18. Батраченко О.В. Поняття та ознаки публічної безпеки та порядку як об'єктів адміністративно-правової охорони // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Вип. 29, ч. 2. Т. 3. С. 84–86. Batrachenko O.V. Ponyattya ta oznaky` publichnoyi bezpeky` ta porjadku yak ob'yektiv administraty`vno-pravovoyi ohorony` // Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu. 2014. Vy`p. 29, ch. 2. T. 3. S. 84–86.

19. Проневич О.С. Роль і місце поліції в системі органів публічної адміністрації Польщі // Форум права. 2010. № 4. С. 741–747. Pronevy`ch O.S. Rol` i misce politsiyi v sy`stemi organiv publichnoyi administraciyi Pol`shhi // Forum prava. 2010. # 4. S. 741–747.

20. Хараберюш І.Ф. Спеціальна техніка в правоохоронній діяльності: навчальний посібник. Маріуполь: МарДУ, 2017. 311 с. Xaraberiush I.F. Special`na texnika v pravooxoronnij diyal`nosti: navchal`ny`j posibny`k. Mariupol` : MarDU, 2017. 311 s.

21. Керницький І.С., Щур Б.В., Хараберюш І.Ф., Мовчан А.В., Слижук В.М. та ін. Спеціальна техніка: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 356 с. Kerny`cz`ky`j I.S., Shhur B.V., Xaraberiush I.F., Movchan A.V., Sly`zhuk V.M. ta in.Special`na texnika: pidruchny`k. L`viv: L`vivs`ky`j derzhavny`j universy`tet vnutrishnix sprav, 2010. 356 s.

I.F. Kharaberiush

SPECIAL EQUIPMENT IN ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT BODIES

The article considers special equipment used in the administrative activities of law enforcement agencies, which is defined as organizational equipment. It is emphasized that the scientific and technical means, which we generally define as organizational equipment, play a significant role in the process of democratic formation of the state and effective administrative activity of law enforcement agencies. Factors emphasizing the need to use organizational equipment in the administrative activities of law enforcement agencies are presented. Organizational technology is seen as a means of law enforcement in general. The

definition of the concept of "organizational technique" is given. The method of criterion selection is used to determine the scope of the concept of "organizational technique". According to the selected criteria the system-structural structure of organizational equipment of law enforcement agencies is investigated. To determine the system-structural structure of the organizational equipment of law enforcement agencies as a scientific category, the classical theory of organization was chosen. The basis for the system atization of organizational equipment is the hierarchical structure of law enforcement agencies engaged in administrative activities. It is proved that the defining requirement of the current legislation to the means of organizational equipment is the need for their certification and periodic verification.

Keywords: *special equipment, administrative activity, organizational equipment, system, certification.*

Стаття надійшла до редакції 27.04.2020 р.

УДК 342.7

**М. Л. Шелухін,
О. А. Любчик.**

ПРО КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ЗАКОНУ, АБО ЧИ МОЖУТЬ УКРАЇНЦІ ЛКУВАТИСЬ?

У статті досліджуються законність прийняття та наслідки запровадження у дію Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». На підставі аналізу норм міжнародного права, Конституції України та рішень Конституційного Суду України обґрунтовується тезис про неконституційність цього закону та аналізуються негативні наслідки його запровадження в життя українського суспільства. Порівнюються поняття медичної допомоги та медичної послуги. Аналізуються негативні наслідки запровадження медичної реформи. Запропоновані шляхи вирішення проблеми прийняття законів які є неконституційними та протирічать діючому законодавству.

Ключові слова: *конституційність закону, легальність та легітимність закону, причини та наслідки прийняття неконституційного закону, медична реформа, «медична допомога» та «медична послуга», право людини на життя та здоров'я, правовий нігілізм.*

DOI 10.34079/2226-3047-2020-10-19-50-58

Постановка проблеми. Останніми роками українське суспільство потерпає від багатьох кризових явищ, які проявляються в політичному житті, назріли в економічній сфері, загострилися в соціальному забезпеченні та ініційовані в духовному житті громадян України. Всі ці негативні процеси обтяжуються військовими діями, які веде Україна, та епідеміологічною ситуацією. Постійні «реформи» та нововведення в правовому регулюванні звужують обсяг прав та свобод громадян, створюють штучні перепони на шляху їх реалізації та захисту. Запропонована «медична реформа», яка ґрунтується на Законі України № 2168-VIII від 19 жовтня 2017 року «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» взагалі поставила під сумнів

останнє і головне право кожної людини – право на здоров'я і саме життя. Проблема цього закону перш за все в його неконституційності, проте інші його негативні напрямки впливу на життя суспільства також будуть розглянуті в цьому дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми реалізації права на життя та здоров'я в Україні вивчали такі фахівці в галузі права, як: С. В. Антонов, С. Б. Булеца, О. М. Берназ-Лукавецька, В. С. Віткова, В. Д. Волков, В. Г. Гінзбург, З. А. Дікінова, Л. М. Дешко, О. А. Єникєєв, В. П. Заблоцький, З. В. Каменєв, А. Б. Литовка, Г. А. Миронова, О. О. Прасов, І. Я. Смотров, І. Я. Сенюта, А. В. Тихомиров, І. В. Тимофєєв, М. К. Хобзей та ін. Проте проблема реалізації прав громадян України на здоров'я та саме життя поглиблюється та потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження. Метою статті є з'ясування законності прийняття та наслідків впровадження *Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»*, як правової основи медичної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу. Почати це дослідження було б доречно з цитування стаття 3 Конституції України, яка наголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також стаття додає: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Одними з головних конституційних прав людини є право на здоров'я та життя. Стаття 27 Конституції України прямо затверджує, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави - захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Ще більш конкретно захищає права на здоров'я та життя стаття 49, яка закріплює право кожної людини на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. *Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням* відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава повинна створювати умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування. *У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена* [1].

Суттєво доповнює цей перелік стаття 21 Конституції України, яка закріплює правило, згідно з яким *права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними*. Стаття 22 визначає, що конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані та визнає, що *зміст й обсяг прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не може бути звужений*.

Юридичне верховенство Основного Закону закріплює стаття 8, в якій закріплено що Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй [1]. Юридична доктрина також визнає ці положення обов'язковими правилами, за якими повинна діяти держава, однак аналіз нормативних актів, в тому числі і законів, які були прийняті в останні роки, свідчать про те що зараз на законодавчому рівні відбуваються суттєві утиски прав людини і громадянина в Україні.

Основні напрямки порушення конституційних прав людини на здоров'я та життя завдяки неузгодженості законодавства та прямого порушення в ньому норм Конституції наступні:

- скорочення державних та комунальних закладів охорони здоров'я, масова та системна зміна їх організаційно-правової форми що прямо протирічить ч.3 ст.49 Конституції України;

- з 2019 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я» та Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі Основи) *перекладено обов'язки держави щодо матеріально-технічного забезпечення та фінансового забезпечення комунальних закладів охорони здоров'я на органи місцевого самоврядування* [2, розд.1, п.5; 3, п.5, ст.14];

- з 2019 року обмежена медична допомога громадянам в державних та комунальних медичних закладах завдяки введенням тарифів, лише в рамках яких держава гарантує безоплатну медичну допомогу [4, п.1, ч.1, ст.2];

- підміна понять «медична допомога» на невизначене в законодавстві та юридичній доктрині «медична послуга», завдяки чому безоплатна «медична допомога» в державних та комунальних закладах охорони здоров'я стає «оплатною послугою» [3, п.4, ст.3; 4, п.1, ч.1 ст.2];

Щодо неконституційності використання в нормотворчості терміна «медична послуга» замість «медична допомога» прямо вказує Конституційний суд України (далі КСУ) в своєму Рішенні від 25 листопада 1998 року N 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги)[5]. Визнаючи неконституційною Постанову КМУ від 25 листопада №1138 «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» [6] це Рішення не називає дії, які перераховані в Переліку платних послуг, як послуги, а зазначає, що це є «медична допомога».

Це Рішення також наголошує наступне: 1) визначає сутність та суттєві ознаки «медичної допомоги» (п. 2, абз. 8); 2) називає дії, які знаходяться в Переліку платних послуг, – «виконання робіт» (п. 2, абз. 8); 3) визначає дії, які знаходяться в Переліку платних послуг і які відносяться до медичної допомоги, та дії, які за певних обставин можуть розглядатися як медична допомога (п. 2, абз. 7, 8); 4) визначає незначну частину положень із зазначеного Переліку, яка може розглядатися як послуги, надання яких безоплатно в державних закладах охорони здоров'я не може брати на себе держава (п. 2, абз. 9).

Постанову КМУ від 25 листопада №1138 не відмінили повністю, але замість визнаних неконституційними видів «медичних послуг» додали нових, які протирічать не тільки вказаним рішенням КСУ але ж й існуючому легальному визначенню «медична допомога», яке надано в статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 1992 року, а саме: «*медична допомога – це діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами*» [3].

Вказану правову позицію в Рішенні N 1-29/98 КСУ підтримав також у своєму Рішенні від 29 травня 2002 року N 10-рп/2002 щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 статті 49 Конституції України: «...у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) [7].

У Рішенні КСУ N 10-рп/2002 було вирішено:

- положення ч. 3 статті 49 Конституції «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» треба розуміти так, що в державних та комунальних закладах охорони здоров'я *медична допомога надається*

всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги;

- поняття «медична допомога», умови запровадження медичного страхування, у тому числі державного, формування і використання добровільних медичних фондів, а також порядок надання медичних послуг, які виходять за межі медичної допомоги, на платній основі в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та перелік таких послуг мають бути визначені законом [7].

Правовою підставою «медичної реформи» в Україні став Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року (далі Закон) [4]. Як губка вбирає він негатив від суспільства, медичних працівників та наукового середовища, які доводять його неконституційність, суперечливість, неефективність та навіть аморальність.

Щодо неконституційності та невідповідності іншим діючим законам, треба звернути увагу, що про це прямо вказували Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ від 07.06.2017 [8, п.1-11] та Зауваження Головного юридичного управління ВРУ 13.07.2017 [8, п.1-13] щодо законопроекту цього Закону. Але на ці числені та обгрунтовані доводи юристів уваги не звернули і Закон прийняли.

Які порушення Основного Закону допускає цей Закон, чому він був прийнятий всупереч Конституції України, рішенням КСУ та діючому законодавству, яка відповідальність може бути та яка повинна бути застосована в цьому та аналогічних випадках - ці питання потребують відповіді.

Досліджуючи вказані вище норми Конституції України, рішення КСУ та враховуючи аргументи юристів - практиків можна зробити висновки про те що *Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» та інші нормативно-правові акти, які були прийняті в зв'язку з ним протирічать Конституції України та діючому законодавству в наступному:*

1) Одним з головних порушень є *використання невизначеного в законодавстві терміна «медична послуга» (яка є платною) та підміна їм терміна «медична допомога» (безоплатна) визначеного в ст.3 Основ, коли мова йде про діяльність з надання медичної допомоги в державних та комунальних закладах охорони здоров'я.*

Відповідно Рішенню КСУ N 15-рп/98 «медична допомога» визначається низкою міжнародних договорів, таких як: Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення, ухваленої у Женеві 28 червня 1952 року (статті 1, 2), Європейської Конвенції про соціальну та медичну допомогу, укладеної у Парижі 11 грудня 1953 року (статті 1, 8-17), Європейського кодексу соціального забезпечення, прийнятого у Страсбурзі 16 квітня 1964 року (частина II), Конвенції про медичну допомогу та допомоги у разі хвороби, прийнятої у Женеві 25 червня 1969 року (пункти 1, 3), та одноіменної Рекомендації, ухваленої там же і того ж дня (статті 7-12, 34), Європейської соціальної хартії, підписаної у Страсбурзі 3 травня 1996 року (статті 11-13), та інших міжнародних документів [5, абз.4, ч.4].

2) *Введенням тарифів на так звані «медичні послуги» в рамках яких держава бере на себе зобов'язання та «гарантує» лікування громадянам, чим порушує ст.49 Конституції та протирічить Рішенню КСУ N 15-рп/98, який прямо вказував: «...неприйнятні пропозиції окремих державних органів щодо необхідності встановлення якихось меж безоплатної медичної допомоги у вигляді її гарантованого рівня, надання такої допомоги лише неспроможним верствам населення чи «в рамках, визначених законом» тощо. Безоплатна медична допомога, передбачена Конституцією України і повинна надаватись усім громадянам у повному обсязі, тобто задовольняти потреби людини в збереженні або відновленні здоров'я» [5, п. 4, абз. 9].*

3) Реалізація цього Закону має наслідком фактичне скорочення закладів охорони здоров'я державної та комунальної власності, що прямо протирічить Конституції України [1, ч. 4, ст.49]. Також скорочення таких закладів буде відбуватися завдяки тому що обов'язковою умовою укладання договорів з Національною службою здоров'я України (далі НСЗУ) є автономізація закладу (перетворення в комунальне некомерційне/казенне підприємство) [10, абз.6].

На тому ж ресурсі вказано: «Національна служба здоров'я України буде закуповувати медичні послуги у закладів охорони здоров'я усіх рівнів надання медичної допомоги, організаційно-правової форми (крім бюджетної установи) та форми власності (далі – надавачів) і оплачувати їх за договором [10, абз.1].

Тобто з бюджетними (державними та комунальними) установами, які згідно ст.49 Конституції України повинні надавати безоплатну медичну допомогу направлену на: «...профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами» [3, ст.1] НСЗУ договори на фінансування їх діяльності згідно Закону не планують. Проте гроші передбачені в державному бюджеті на медицину будуть віддавати приватним та іншим «автономним» підприємствам та підприємцям.

Це остання крапка в діяльності щодо фактичного знищення державних та комунальних закладів охорони здоров'я та фактичне знищення безоплатної медицини в Україні, яку її громадяни сплачували і сплачують податками та іншими обов'язковими платежами.

4) Крім введення тарифів на «медичні послуги» та знищення системи медичних закладів охорони здоров'я цей Закон в статті 10 передбачає: «Основні засади оплати надання медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій». Кількість та формування тарифів які передбачає Закон дає підстави до висновку що навіть людина у якої є гроші не буде спроможна сама розрахувати кількість необхідних грошей для оплати за надані «послуги». Так вказано що тарифи можуть встановлюватися, зокрема, як:

1) глобальні ставки, що передбачають сплату надавачам медичних послуг фіксованої суми за визначену кількість послуг чи визначений період;

2) капітаційні ставки, які встановлюються у вигляді фіксованої суми за кожного пацієнта;

3) ставки на пролікований випадок;

4) ставки на медичну послугу;

5) ставки за результатами виконання договорів про медичне обслуговування населення надавачем медичних послуг.

Зазначені ставки можуть використовуватися як разом, так і окремо одна від одної [4, ч.2, ст.10].

Більш детально про тарифи визначає Постанова КМУ від 5 лютого 2020 р. № 65 «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році» [11]. Ця Постанова затверджує Порядок реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році. У цьому Порядку визначені механізми визначення тарифів, які без неаби якого знання математики споживач «медичної послуги» не здатний розрахувати і тому має довіряти розрахункам надавача послуг. В цьому присутній додатковий високий корупційний ризик, як з боку надавачів послуг, так і посадових осіб НСЗУ.

5) Прихильники запровадження «медичної реформи» наголошують що запроваджується *право пацієнта на вибір лікаря*. Але ж чи так це насправді?

У п. 3 ч. 1 ст. 6 Закону закріплено *право пацієнта на вибір лікаря* у порядку, встановленому законодавством. Стаття 9 Закону закріплює що в разі потреби у медичних послугах та лікарських засобах за програмою медичних гарантій *пацієнт чи його законний представник реалізує своє право на вибір лікаря шляхом подання надавачу медичних послуг декларації* про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу [4, ч.1, ст.9].

Надання медичних послуг і лікарських засобів за програмою медичних гарантій, пов'язаних з *вторинною, третинною, паліативною медичною допомогою та медичною реабілітацією, здійснюється за направленням лікаря*, який надає первинну медичну допомогу, або лікуючого лікаря у порядку, передбаченому законодавством, окрім випадків, коли згідно із законодавством направлення лікаря не вимагається [4, ч.5, ст.9].

І.Я. Сенюта наголошує що *реалізація права на вільний вибір лікаря сповнена численних нормативних дисонансів*. Відповідно до п. "д" ч. 1 ст. 6; ч. 1 ст. 38 Закону України "Основи законодавства України про охорону здоров'я", ч.2 ст.284 Цивільного кодексу України пацієнт має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги.

Відповідно до статті 35¹ Основ закріплено загальний порядок вибору сімейного лікаря. На вторинному і третинному рівнях надання медичної допомоги не передбачено вільного вибору лікаря, адже вказано, що лікуючого лікаря з надання вторинної чи третинної медичної допомоги в закладі охорони здоров'я, що забезпечує надання такої допомоги, визначає керівник цього закладу або уповноважена ним на прийняття відповідних рішень особа (ст. ст. 35², 35³ Основ). Хоча не варто забувати про норму ч. 2 ст. 34 Основ, в якій гарантовано право пацієнта вимагати заміни лікаря [12].

У висновку дослідниця слушно стверджує що видається, можливість пацієнта регламентована в межах одного законодавчого акта - Основ, але спостерігається нормативне багатоманіття в підходах: з одного боку, пацієнт може обирати будь-якого лікаря, проте з іншого – вибір сповнений перепон етапності. Підсумовуючи, вона доходить висновку: 1) при наданні медичної допомоги за програмою медичних гарантій право пацієнта на вільний вибір лікаря обмежено вибором лікаря первинної ланки; 2) при наданні медичної допомоги поза межами програми вільний вибір повинен забезпечуватись на підставі ст. ст. 6 і 38 Основ.

В цьому дослідженні ми торкнулися деяких негативних аспектів «медичної реформи», більш недоліків визначили вже згадані Висновок Головного науково-експертного управління ВРУ від 07.06.2017 [7] та Зауваження Головного юридичного управління 13.07.2017 [8] щодо проекту цього Закону, на які тодішня влада не звернула увагу.

Досліджуючи сутність та особливості «медичної реформи» в Україні спадає думка чому не тільки нелегітимні, але і нелегальні нормативно-правові акти, в тому числі закони діють та завдають шкоди суспільству? Відкідаючи фактори моральності влади та фактори зовнішнього впливу, спробуємо визначити недоліки правового механізму, які сприяють цьому. Відповідь очевидна - безвідповідальність влади в цілому та окремих її органів та посадових осіб зокрема. З метою недопущення прийняття нормативних актів, які порушують Конституцію України та протирічать рішенням КСУ пропонується закріпити в Законі України «Про регламент Верховної Ради України» наступні положення:

- у разі надання висновку Головного науково-експертного управління ВРУ або зауважень Головного юридичного управління ВРУ з приводу неконституційності

поданого законопроекту, подальший його розгляд здійснюється після виправлення таких недоліків, або після розгляду законопроекту Конституційним Судом України;

- у разі надання висновку або зауважень з приводу того, що законопроект не відповідає діючому законодавству, подальший його розгляд здійснюється після виправлення таких недоліків;

- законопроект повинен подаватися до Головного науково-експертного управління ВРУ та Головного юридичного управління ВРУ завчасно, не пізніше ніж за 15 днів до його розгляду ВРУ.

Такі пропозиції ґрунтуються на тому що механізм законотворчості повинен мати запобіжники щодо порушень єдності, системності та несуперечності діючого законодавства. Наступними кроками щодо запобігання порушення Конституції України при прийнятті законів України має бути персональна юридична (не тільки політична) відповідальність посадових осіб, які мають право підпису закону, але не за те що поставили підпис під законом, який згодом визнали неконституційним, *а за порушення Регламенту в частині щодо вказаних висновків та зауважень.*

Сьогодні у новій владі є можливість зробити доленосний крок на зустріч народу України та відмінити другий етап «медичної реформи» в Україні, врятувати мільйони життів громадян та захистити їх право на здоров'я та саме життя. В умовах пандемії цей крок ще більш важливий та вкрай необхідний. Навіть до розповсюдження COVID - 19 в Україні були великі проблеми з системою охорони здоров'я, наслідки її функціонування вражають.

Так виступ голови Комітету ВРУ з питань охорони здоров'я Ольги Богомолець на засіданні круглого столу, який відбувся 10 червня 2019 року, з теми: «Перемогти смерть: ключові чинники, що впливають на тривалість життя українців» свідчить про важкий стан із здоров'ям українців [13]. У своїй доповіді вона зазначає, що Україна належить до трійки європейських держав з найвищою інтенсивністю природного скорочення населення. За інформацією Державної служби статистики, у 2018 році померло 587,7 тисяч осіб, відповідно, за рік за рахунок природного скорочення (тобто різниці між числом народжених і померлих) населення зменшилось на 251,8 тисяч осіб. У січні - березні 2019 року народилося 76 125, а померло - 159 264 осіб, отже, природний приріст становив - мінус 83 139 особи. Основною причиною смерті протягом останніх років є серцево-судинні захворювання (67,0 %), на другому місці - новоутворення (13,6 %). Зовнішні причини призвели до 5,4 % смертей. Наприклад, у Франції і Японії серцево-судинні захворювання стають причиною летальності в 29 % випадків, а в США – 31 %.

Щорічно від онкологічних хвороб помирає понад 400 тисяч українців (у середньому щодня гине більше 1 тисячі осіб). Сьогодні в Україні налічується близько 1 мільйона хворих на злоякісні новоутворення, з них – близько 6 тисяч дітей. Причому показники онкозахворюваності мають стійку тенденцію до зростання, і наша держава посідає друге місце в Європі за темпами поширення раку. Щорічно в Україні більше 150 тисяч осіб дізнаються, що вони онкохворі. Щодня рак виявляють у 450 людей.

Висновок. Проведене дослідження свідчить про неконституційність, а як наслідок нелегальність Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», нелегальною та нелегітимною є «медична реформа», яка їм започаткована та впроваджується. Причинами можливості існування такого правового нігілізму влади, яка його приймала, є: існування лише політичної відповідальності за свою діяльність, відсутність механізмів юридичної відповідальності, яка створюють умови для подальшого розповсюдження цього небезпечного соціального та правового явища. Для подальшого розвитку держави та підтримки європейського вектору

розвитку в напрямку захисту прав людини, збереження права входити до лав правових та соціальних держав, з метою об'єднання суспільства навколо великих економічних та соціальних зрушень, до яких прагне суспільство, треба такі захисні правові механізми напрацювати та захистити права громадян на здоров'я та життя.

Список використаної літератури

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я: Закон України від 20 грудня 2019 року № 421-IX // *Голос України* від 15.01.2020 № 7.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 року № 2801-XII // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 4, ст. 19. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/ed20150101/find?text=%CC%E5%E4%E8%F7%ED%E0+%E4%EE%EF%EE%EC%EE%E3%E0>.
4. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року, № 2168-VIII // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2018, № 5, ст. 31. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 66 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти» (справа про платні медичні послуги) від 25 листопада 1998 року N 15-рп/98. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-98>.
6. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти. Постанова КМУ від 17 вересня 1996 р. N 1138. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF/ed19960917>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29 травня 2002 року N 10-рп/2002 - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02>.
8. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 07.06.2017 року. - [Електрон. ресурс]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566.
9. Зауваження Головного юридичного управління 13.07.2017 року. - [Електрон. ресурс]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61566.
10. Вимоги ПМГ-2020. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Національна служба здоров'я України. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://nszu.gov.ua/likar-2020> (дата звернення 03.03.2020 р.).
11. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2020 році. Постанова КМУ від 5 лютого 2020 р. № 65. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2020-%D0%BF#n298>.

12. Медична реформа: To be or not to be? Архів електронного видання ЮРИСТ&ЗАКОН. - №9. - березень 2018 р. - [Електрон. ресурс]. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011320

13. «Перемогти смерть: ключові чинники, що впливають на тривалість життя українців». Виступ голови Комітету з питань охорони здоров'я Ольгою Богомолець на засідання круглого столу який відбувся 10 червня 2019 року у Верховній Раді України. - [Електрон. ресурс]. URL: <https://rada.gov.ua/print/172805.html>.

**N.Shelukhin,
O. Lyubchik**

ON THE CONSTITUTIONALITY OF THE LAW, OR WHAT CAN UKRAINIANS TREAT?

The article investigates the lawfulness of the adoption and the consequences of the implementation of the Law of Ukraine "On State Financial Guarantees of Public Health Services". On the basis of the analysis of the norms of international law, the Constitution of Ukraine and the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the thesis about the unconstitutionality of this law is substantiated and the consequences of its implementation in the life of Ukrainian society are analyzed. The concepts of health care and medical services are compared. The negative consequences of the introduction of medical reform are analyzed. Proposed ways to solve the problem of passing laws that are unconstitutional and contradict the current legislation.

Specific legal mechanisms of implementation of which will contribute to ensuring the constitutionality and legality of legislative activity are proposed. The main directions of violation of the Constitution of Ukraine of the introduced "medical reform", which was initiated by the Law of Ukraine "On State Financial Guarantees of Medical Services to the Population", have been identified.

The thesis about the illegality and illegitimacy of this law is confirmed, justification of the unconstitutionality and contradiction of the provisions of this law is made by the decision of the Constitutional Court of Ukraine. The conclusion was made about the necessity of termination of this Law and other normative acts adopted on its basis.

Keywords: constitutionality of the law, legality and legitimacy of the law, grounds for adopting an unconstitutional law, consequences of the unconstitutionality of the law, human right to life and health, legal nihilism.

Стаття надійшла до редакції 29.04.2020 р.

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

**РЕЦЕНЗІЯ
РЕЦЕНЗІЯ**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БЕСПАЛОВА ОЛЬГА В'ЯЧЕСЛАВІВНА – аспірант кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету.

БОЧКОВ ПАВЕЛ ВЛАДИМИРОВИЧ - кандидат юридических наук, доктор богословия Черновицького православного богословського інститута.

ЛІСОВИЙ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ - аспірант кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету.

Любчик О. - доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін загальноуніверситетських кафедр Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.

ПОПОВ АНАТОЛІЙ АНДРІЙОВИЧ - кандидат юридичних наук, доцент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна».

РУДЕНКО ЛЮДМИЛА ДМИТРІВНА – кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки навчально-наукового інституту права СумДУ.

РЯДІНСЬКА ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА - доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України.

ТУЗ ЮЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА - асистент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Університету «Україна».

ХАРАБЕРЮШ ІВАН ФЕДОРОВИЧ. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету.

ШЕЛУХІН МИКОЛА ЛЕОНІДОВИЧ - доктор юридичних наук, професор, професор кафедри права та публічного адміністрування Маріупольського державного університету.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BESPALOVA OLHA – Postgraduate Student, Department of Law and Public Administration, Mariupol State University.

BOCHKOV PAVEL – Candidate of law, doctor of theology Chernivtsi Orthodox Theological Institute.

KHARABERIUSH IVAN - Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of Law and Public Administration, Mariupol State University.

LISOVYI OLEKSANDR - Postgraduate Student, Department of Law and Public Administration, Mariupol State University.

Lyubchik O.

POPOV ANATOLIY - Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Law Department of the Lutsk Institute of Human Development at the University of Ukraine.

RIADINSKA VALERIYA - Doctor of Juridical Sciences, Professor, Head of the Research Laboratory of Problems of Legal and Organizational Support for the Activity of the Ministry of State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine

RUDENKO LIUDMYLA - Candidate of Juridical Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of Administrative and Economic Law, Financial and Economic Security of the Sumy State University academic and research Institute of Law.

SHELUKHIN MYKOLA - Doctor of Laws, Professor, Professor of the Department of Law and Public Administration, Mariupol State University.

TUZ YULIYA - assistant of the Department of law of the Lutsk Institute of Human Development of the University of Ukraine.

**РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА НАУКОВОГО ВИДАННЯ
«ВІСНИК МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.
СЕРІЯ: ПРАВО»**

Редакційна колегія наукового видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» у своїй діяльності дотримується етичних норм, прийнятих міжнародним науковим співтовариством, рекомендацій та стандартів Комітету з етики публікацій (COPE) – Committee on Publication Ethics (<http://publicationethics.org/>), видавництва Elsevier, міжнародних стандартів для редакторів та авторів – International standards for editors and authors (<http://publicationethics.org/resources/international-standards>), а також Етичного кодексу ученого України (<http://znc.com.ua/ukr/news/2009/20090123ethic.php>).

Політика видання полягає у формуванні на його сторінках сучасної наукової думки вітчизняних та закордонних вчених щодо новітніх досягнень та актуальних проблем права. У зв'язку з цим редакційна колегія при розгляді статей керується виключно їх науковою новизною, теоретичною цінністю та практичним внеском у розвиток правової науки, незалежно від посади автора, його вченого звання, віку, національності, статі, релігійних та політичних поглядів.

Принципи редакційної політики:

- об'єктивність та неупередженість у відборі статей до публікації;
- висока вимогливість до якості наукових досліджень;
- обов'язкове конфіденційне рецензування статей;
- колегіальність у прийнятті рішень щодо публікації статей;
- доступність та оперативність у спілкуванні з авторами;
- суворе дотримання авторських та суміжних прав;
- суворе дотримання графіку виходу журналу.

Видання веде систематичну роботу, направлену на його включення до міжнародних електронних бібліотек, каталогів та наукометричних баз з метою входження в світовий науковий інформаційний простір, підвищення рейтингу журналу та індексів цитування його авторів.

Члени редколегії категорично засуджують прояви плагіату в статтях як порушення авторських прав і наукової етики та вживають всіх можливих заходів для його недопущення. Важливим є дотримання норм етичної поведінки для всіх учасників процесу публікації: автора (-ів), редактора, рецензентів, засновника видання, читача.

Етичні зобов'язання редакційної колегії

1. Редакційна колегія несе відповідальність за видання, винесення справедливих та неупереджених рішень, забезпечення добросовісного процесу рецензування і недопущення розповсюдження іншим особам інформації, пов'язаної зі змістом рукописів, переданих на рецензування, крім осіб, які беруть участь у її фаховій оцінці.

2. Всі подані до редколегії авторські матеріали мають бути такими, що не публікувалися раніше, і підлягають ретельному відбору і рецензуванню. Редколегія під керівництвом головного редактора керується достовірністю поданих даних та науковою значимістю поданих матеріалів, виносить неупереджені рішення, незалежні від комерційних чи інших інтересів, забезпечує чесний і об'єктивний процес рецензування.

3. Всі члени редакційної колегії є рецензентами. Редколегія залишає за собою право відхилити статті, якщо вони не відповідають тематиці видання, неприйнятні до друку через низьку якість, або повертати їх авторам на доопрацювання відповідно до зауважень рецензентів. За редколегією залишається право направити рукопис на розгляд сторонньому рецензенту, групі рецензентів, а також право вилучити вже надруковану статтю в разі виявлення порушення будь-чиїх прав або загальноприйнятих норм наукової етики. Про факт вилучення статті інформується установа / організація / заклад, де було виконано дослідження, а також автор. Запобігання протизаконним публікаціям є відповідальністю кожного з учасників процесу публікації.

4. Рецензування всіх матеріалів, що прийняті до розгляду, є сліпим: рецензенту не повідомляється ім'я автора, чий матеріал він рецензує, а автору не повідомляються відомості про рецензента. Однак, у разі виникнення у рецензента зауважень до змісту роботи, сумнівів у достовірності або точності окремих даних, редакційна колегія надасть можливість автору надати пояснення або уточнення.

5. Редколегія гарантує, що матеріали, не прийняті до друку, не будуть використані в особистих інтересах членів редакційної колегії без письмової згоди автора

6. Редакційна колегія відкрита до співпраці та діалогу з усіма авторами, рецензентами, читачами з питань публікації матеріалів (у тому числі щодо внесення змін та виправлень до опублікованих матеріалів, публікації спростувань та/або вибачень) та вживання заходів для відновлення порушених прав.

Етичні зобов'язання рецензентів

Рецензування здійснюється висококваліфікованими спеціалістами, що мають науковий ступінь не нижче кандидата наук (доктора філософії), достатній досвід роботи у сфері права та публікації за відповідним напрямком. Експертна оцінка повинна допомагати автору поліпшити якість тексту статті, а головному редактору і редакційній колегії – ухвалити рішення про публікацію. Рецензент здійснює наукову експертизу авторських матеріалів, внаслідок чого його дії повинні носити неупереджений характер, що полягає у дотриманні наступних принципів:

1. Авторський матеріал (рукопис), що прийнято для рецензування, має розглядатися як конфіденційний документ, який не можна передавати для ознайомлення чи обговорення третім особам, які не мають на те повноважень від редакційної колегії. Рецензент зобов'язаний своєчасно надати рецензію на рукопис.

2. Рецензент зобов'язаний давати об'єктивну і аргументовану оцінку викладеним результатам дослідження. Усі зауваження, що надаються рецензентом, повинні бути обґрунтовані та коректні й не можуть зачіпати особистості автора. Персональна критика автора є непринятною.

3. Неопубліковані дані (відомості), отримані з представлених до розгляду авторських рукописів, не повинні використовуватися рецензентом для особистих цілей.

4. Рецензент, який має сумніви у своїй здатності забезпечити якісне, неупереджене та об'єктивне рецензування авторського рукопису (через відсутність достатньої кваліфікації для оцінювання за тематикою матеріалу, наявність конфлікту інтересів з автором або установою, організацією, закладом), повинен повідомити про це редакційну колегію з проханням виключити його з процесу рецензування даного рукопису. Рукопис невідкладно повертається до редколегії.

5. Рецензент повинен звернути увагу редакційної колегії на будь-яку істотну схожість між наданим йому на оцінювання рукописом і будь-якою іншою

опублікованою статтею або рукописом, на некоректність оформлення текстових запозичень або відсутність посилань на інших авторів.

Етичні зобов'язання авторів

1. Авторські матеріали (рукописи), що подаються до редакційної колегії, мають бути оформлені відповідно до встановлених вимог. Інформаційні матеріали для авторів з питань друку публікацій, зокрема вимоги до оформлення статей, порядок їх надсилання до редколегії та ін., розміщені на сайті видання у відповідній рубриці.

2. Автори зобов'язані дотримуватися законодавства України про захист прав інтелектуальної власності, а також принципів наукової етики. Критика робіт дослідників-опонентів за темою дослідження має висловлюватися коректно і обґрунтовано і у жодному випадку не може мати особистісний характер.

3. Автори гарантують, що подані до редакційної колегії матеріали раніше не публікували та не перебувають на розгляді в інших виданнях, і гарантують, що до переліку авторів включені лише ті та усі ті дослідники, що зробили істотний внесок у створення матеріалів; також автори гарантують, що усі співавтори погодили кінцевий варіант рукопису та передачу його на розгляд редакційної колегії.

4. Автори несуть відповідальність за точність і повноту посилань, у т.ч. посилань на власні попередні праці. Посилання оформляються відповідно до встановлених вимог. Плагіат у будь-якій формі неприпустимий.

5. Автори повинні сприяти редакційній колегії у підготовці матеріалів до друку, зокрема, невідкладно повідомляти про усі самостійно виявлені помилки та неточності, надавати на запитувані редколегією пояснення та підтвердження.

6. Автори повинні попереджати редакційну колегію про існування будь-якого реального чи потенційного конфлікту інтересів, що може вплинути на оцінку та / або інтерпретацію рукопису. Автори повинні розкривати джерела фінансової (державні програми, гранти, конкурсні проекти тощо) та іншої підтримки рукопису, якщо такі є.

Інші питання публікаційної етики

1. Публікація матеріалів здійснюється у порядку черговості їх отримання.

2. Автори не отримують винагороду (гонорар) від редакційної колегії за публікацію матеріалів у науковому виданні «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право».

3. Автори мають право на отримання одного безкоштовного примірника видання за кожною опублікованою статтею. Якщо стаття має більш ніж одного автора, другий та наступні примірники випуску надаються з відшкодуванням їх вартості.

4. Джерелом фінансування видання є авторські збори.

5. Періодичність видання «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» - два рази на рік.

Набір статей до друку у червні відбувається до **10 травня**.

Набір статей до друку у листопаді відбувається до **20 жовтня**.

Матеріали, які були надіслані автором у терміни після 10 травня і 20 жовтня, приймаються до розгляду з метою публікації у наступному випуску, якщо автор не повідомить про своє бажання зняти матеріали з розгляду.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДЛЯ ПУБЛІКАЦІЇ

1. Редакція приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам ДСТУ 7152:2010 до структури наукової статті. Наукові статті повинні містити такі необхідні елементи:

- постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

- висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

2. Публікація починається з класифікаційного індексу УДК, який розміщується окремим рядком, ліворуч перед ПІБ автора (авторів). Текст публікації повинен відповідати структурній схемі:

- ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) у називному відмінку;

- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами;

- анотація мовою тексту публікації (курсив) згідно з ДСТУ ГОСТ 7.9-2009;

- перелік ключових слів з підзаголовком Ключові слова: (курсив);

- основний текст статті;

- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;

- дата надходження до редакції арабськими цифрами, після бібліографічного списку, ліворуч;

- після тексту статті ліворуч ініціали та прізвище автора (авторів) англійською мовою;

- назва публікації по центру сторінки великими напівжирними літерами англійською мовою;

- розширена анотація англійською мовою (до 35 рядків, курсив); для публікацій іншими мовами розширена анотація українською обов'язкова.

Розширена анотація оформлюється згідно з «Рекомендаціями з підготовки журналів для зарубіжної аналітичної бази даних SCOPUS», укладеними співробітниками групи з науково-методичного забезпечення видавничої діяльності НАН України (<http://www.nbu.gov.ua/node/931>).

- перелік ключових слів англійською мовою з підзаголовком Key words: (курсив);

3. Вимоги до оформлення тексту:

- матеріали подаються у друкованому вигляді (папір формату А4) та на електронному носії (компакт-диск, e-mail) в форматі Microsoft Word 97-2003. Обсяг – від 10 до 15 сторінок, включаючи рисунки, таблиці, список використаної літератури. Основний текст статті – шрифт Times New Roman, кегель 14, інтервал – 1,5; поля дзеркальні: верхній – 25 мм, нижній – 25 мм, зсередини – 25 мм, ззовні – 25 мм., абзацний відступ – 10 мм; оформлюються згідно з ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення»;

- перелік літературних джерел розташовується за алфавітом або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком Список використаної літератури і

виконується мовою оригіналу. Джерела в переліку посилань нумеруються вручну, без використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»;

- список використаної літератури, оформлений згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006;

У зв'язку з розміщенням публікацій в міжнародних наукометричних базах даних слід дотримуватися наступних вимог до оформлення списку використаної літератури. Кожна позиція у списку використаної літератури має бути надана мовою оригіналу та у транслітерації. Для транслітерації українського тексту слід застосовувати Постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>), сайт Онлайн транслітерації <http://ukrlit.org/transliterations>. Для транслітерації російського тексту – систему Департаменту США (http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html) (див. відповідний Зразок);

- щодо символів. В тексті необхідно використовувати лише лапки такого зразку: «», дефіс – це коротке тире «-». Не потрібно ставити зайві пробіли, особливо перед квадратними чи круглими скобками, а також в них. Для запобігання потрібно використовувати функцію «Недруковані знаки»;

- посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [7, с. 123], де 7 – номер джерела за списком, 123 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [1; 4; 8] або [2, с. 32; 9, с. 48; 11, с. 257]. Посилання на архівні джерела – [15, арк. 258, 231 зв.];

- згадані в тексті науковці, дослідники називаються за абеткою – М. Тард, Е. Фромм, К. Юнг, К. Ясперс та інші. На початку зазначається ім'я, а потім прізвище вченого. Необхідно виокремлювати зарубіжних та вітчизняних дослідників.

4. Супровідні матеріали:

- стаття обов'язково супроводжується авторською довідкою (див. відповідний Зразок) із зазначенням прізвища, ім'я, по батькові (повністю); наукового ступеня, звання, посади, місця роботи; поштового індексу, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти. Вся інформація надається українською, російською та англійською мовами.

- статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються зовнішньою рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку. Рецензія або витяг з протоколу подається у сканованому вигляді електронною поштою.

5. Редакція очікує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, містять достовірну інформацію. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей, а також право опублікування, розповсюдження та використання матеріалів у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ). Редколегія може не поділяти світоглядних переконань авторів.

Зразок оформлення статті

УДК 902'18(477.82)

Б. А. Прищеп

**ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ВОЛИНСЬКИХ МІСТ ЕПОХИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ У 1991–2010 РР.**

У статті проаналізовані середньовічні археологічні джерела, здобуті за останні двадцять років під час розкопок літописних волинських міст. Розглянуті питання хронології культурного шару та комплексів, характеру житлового будівництва та планування поселень, їх історичної топографії. Намічені основні етапи розвитку цих поселень в епоху Київської Русі.

Ключові слова: Волинь, середньовіччя, археологічні джерела, городище, житло.

Текст

статті

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Список використаної літератури

1. Патlachuk В. Н. Роль старшинських рад у кадровій політиці Гетьманщини / В. Н. Патlachuk // Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. – 2014. – Вип. 5. – С. 29-34; Patlachuk V. N. Rol starshynskykh rad u kadrovii politytsi Hetmanshchyny / V. N. Patlachuk // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seria : Pravo.– 2015. – Vyp. 5. – S. 29-34

2.....

.....

3.....

.....

Стаття надійшла до редакції __.__.20__

В. Prishchepa

**MAIN RESULTS OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH OF VOLYN CITIES
OF KIEVAN RUS OF 1991–2010**

The article highlights medieval sources obtained over the last twenty years at the time of excavations of Volyn cities described by chroniclers. The author dwells upon such issues as chronology of the cultural layer and related facilities, the character of construction of estates and planning settlements as well as the historical topography thereof. The author also describes the development stages of those settlements in the epoch of Kievan Rus. Over the last twenty years expeditions of various research institutes and educational institutions have carried out magnificent archeological research on the territory of Busk of Lvov Region, Vladimir-Volynsky, Lutsk of Volyn Region, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog of Rovno Region. In combination with the results obtained by the previous researchers, the new

archeological sources make it possible to analyses the processes of their genesis and development in the epoch of Kievan Rus as well as to typify the population's activities. The archeological sources obtained from the latest excavation of Volyn cities supplement the chronicler's short narratives and make it possible to trace the early stages of their development. As a rule, the cities were formed on the territory that had been inhabited by the Slavs long before. In Busk, Lutsk, Dubno, Peresopnits, Dorogobush and Ostrog we found signs of the early Slavic settlements of the 8th – 9th century. Drastic changes had occurred in the 10th century: there was an increase in the populated area and in the density of those settlements. Hill-forts are also observed. It is quite evident that at that time they were much bigger tribal centers. The results of the research of Dorogobush make it possible to make a conclusion that the prince's fortress was built there.

Key words: *Volyn, medieval times, archeological sources, fort-hill, estates.*

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Прошу опублікувати у збірнику наукових праць «Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право» статтю

назва статті

Відомості про Автора (зразок заповнення):

Відомості про Автора:	Прізвище, ім'я, по батькові, посада, назва установи / навчального закладу, науковий ступінь, вчене звання
Українською мовою	Патlachук Віталій Володимирович – доцент кафедри історичних дисциплін Маріупольського державного університету, кандидат історичних наук, доцент
Російською мовою	Патlachук Виталий Владимирович, доцент кафедры исторических дисциплин Мариупольского государственного университета, кандидат исторических наук, доцент
Англійською мовою	(Вказати відомості англійською мовою)
Контактні телефони автора, E-mail, поштова адреса	(Вказати контактні телефони, адресу електронної пошти, поштову адресу, за якою здійснюватиметься розсилка)

Відомості про наукового керівника (якщо автор статті не має наукового ступеня):

Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Науковий ступінь	
Вчене звання	
Посада	
Назва установи / навчального закладу	

Автор надає право Маріупольському державному університету розміщувати свою статтю повністю або частково у наукометричних та наукових базах та ресурсах відкритого доступу, у мережі Інтернет (в рамках електронної бібліотеки МДУ)

підпис

Автор несе всю відповідальність за зміст цієї статті та факт її публікації.

Автор підтверджує, що в матеріалах статті не містяться відомості, заборонені до опублікування, і тому стаття може бути надрукована у відкритому друці.

Автор підтверджує, що надані матеріали раніше не публікувалися і не передавалися для публікування до інших видань, а також містять достовірну інформацію.

дата

підпис

П.І.Б

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Я, _____
(П. І. Б.)

(далі – Автор) шляхом підписання цього тексту, відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 №2297-VI, надаю згоду Маріупольському державному університету (далі – Університет) на обробку моїх персональних даних (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) з метою забезпечення захисту авторських прав при здійсненні публікацій творів Автора у наукових фахових виданнях Університету. Наведений вище склад персональних даних може надаватися працівникам Університету, безпосередньо задіяним в обробленні цих даних, а також в інших випадках, прямо передбачених законодавством України.

Також мої персональні дані (П.І.Б., адреса проживання, номер мобільного телефону, адреса електронної пошти (e-mail), науковий ступінь (або освітньо-кваліфікаційний рівень), вчене звання, місце роботи (або навчання), посада) можуть надаватися третім особам при включенні наукових фахових видань Університету до міжнародних наукометричних баз.

Ця згода надається на безстроковий термін. Передача моїх персональних даних третім особам у випадках, не передбачених цією Згодою та законодавством України, здійснюється тільки за погодженням зі мною.

« ____ » _____ 20__ року, _____ / _____)
(підпис) (ініціали, прізвище Автора)

Міністерство освіти і науки України
Маріупольський державний університет

ВІСНИК
МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПРАВО
2020,
ВИПУСК 19

УДК 34(05)

В 53 Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право / відп. ред. серії М. Л. Шелухін. – Маріуполь : МДУ, 2020. – Вип. 19. – 122 с.

Головний редактор чл.-кор. НАПН України, д.політ.н., проф. К. В. Балабанов

Редакційна колегія серії:
Головний редактор – д.ю.н., проф. М. Л. Шелухін
Відповідальний секретар – старший викладач В.І. Темирова-Хмикіна.

Засновник Маріупольський державний університет
87548, м.Маріуполь, пр.Будівельників, 129а
тел.: (0629)52 82 43, e-mail: vesnik-mdu.pravo@ukr.net

Редакційно-видавничий відділ Маріупольського державного університету
87500, м. Маріуполь, пр. Будівельників, 129,
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4930 від 07.07.2015
Тираж 100 примірників. Замовлення № 076/19